

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

(Συνέχεια έκ του τεύχους 7. 8., τόμου Θ')

59. Η δικτατορία του κόμματος πάνω στο προλεταριάτο

Είδαμε ποιές ήταν οι δύο επίσημες απόψεις (ή λενινιστική και ή τροτσικιστική) που συγκρούστηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιφημης «συνδικαλιστικής συζήτησης». Το ότι η μεσοβέζικη άποψη του Λένιν επικράτησε τελικά δεν έλυσε διόλου το πρόβλημα, ούτε κι' άλλωστε ήταν δυνατό να το λύσει.

Κατ' αρχήν, δεν εφαρμόστηκε ποτέ: πώς ήταν δυνατόν μια απόφαση που έπαιζε συστηματικά με τις λέξεις, να γίνει ποτέ πραγματικότητα; Ένα έπεισόδιο είναι αρκετά χαρακτηριστικό για τον τρόπο με τον οποίο η πραγματικότητα έκδικείται αυτούς που πιστεύουν ότι συμβιβάζουν τα άσυμβίβαστα ντύνοντάς τα με το μανδύα της μαρξιστικής (ή οποιασδήποτε άλλης) φρασεολογίας:

Αφετηρία αυτής της «συνδικαλιστικής συζήτησης» που παραλίγο να διαλύσει το κόμμα ήταν η προσωπική αντίπαθεια του Ζηνόβιεφ κατά του Τρότσκι και ή δημαγωγική και ύποκριτική επίθεση των ζηνοβιεφιστών κατά των στρατοκρατικών μεθόδων που ο Τρότσκι είχε επιβάλει στον τομέα των μεταφορών. Το Δεκέμβριο του 1920, ο Λένιν, ο Ζηνόβιεφ και ο Στάλιν ζήτησαν από την Κεντρική Έπιτροπή την άμεση κατάργηση του Όργανισμού των μεταφορών που είχε συστήσει ο Τρότσκι ακολουθώντας μεν τις έντολές του κόμματος, αλλά παραβιάζοντας τη θέληση τόσο των έργατων όσο και των διορισμένων από το καθεστώς συνδικαλιστικών τους «έκπροσώπων». **Η πρόταση του Λένιν απορρίφθηκε από την Κεντρική Έπιτροπή**, κι' αυτό υπήρξε ή αιτία που το συνδικαλιστικό πρόβλημα έγινε αντικείμενο μιάς δημόσιας συζήτησης ανάμεσα σ' όλα τα μέλη του κόμματος (1): μειοψηφών μέσ' στην Κεντρική Έπιτροπή, ο Λένιν αναγκάστηκε να κινητοποιήσει το κόμμα για να επιβάλει τις απόψεις του στην Κεντρική Έπιτροπή. Μετά τη νίκη του Λένιν στο 10^ο Συνέδριο, θά νόμιζε κανείς ότι ο Λένιν θά έθετε σε εφαρμογή τις αρχές στο δνομα των οποίων αυτός και οι όπαδοί του ήρθαν σε άνοιχτή σύγκρουση με την πλειοψηφία της Κεντρικής Έπιτροπής. Ότι συγκεκριμένα, οι οικο-

1) Βλ. L. Shapiro: ένθ. άν. σελ. 267.

νομικοί οργανισμοί θά ἔχαναν τὸ γραφειοκρατικὸ καὶ στρατοκρατικὸ χαρακτήρα ποῦ τοὺς εἶχε δώσει ὁ Τρότσκι· ὅτι ἡ φωνὴ τῶν συνδικάτων θ' ἀκούγονταν εὐκρινέστερα· ὅτι θά σταμάταγαν οἱ διορισμοὶ τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν ἀπὸ τὸ κόμμα· ὅτι τὰ συνδικάτα θά ἀναδιοργανώνονταν πάνω σὲ δημοκρατικότερες βάσεις, κ.ο.κ. **Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἔγινε.** Ἀμέσως μετὰ τὸ 10^ο Συνέδριο, συνεκλήθη ἓνα συνέδριο τῶν ἐργατῶν τῶν μεταφορῶν (ἔδου φυσικὰ ὅλοι οἱ σύνεδροι ἦταν προσεκτικὰ διαλεγμένοι ἀπὸ τὸ κόμμα) καὶ ποῦ ὁμόφωνα ἀπέδωσε στὸν τόσο λίγο δημοφιλῆ Ὄργανισμὸ τῶν Μεταφορῶν ὅλες τὶς δικτατορικὲς ἐξουσίες μὲ τὶς ὁποῖες τὸν εἶχε προικοδοτήσῃ αὐτὸς ποῦ θεωρητικὰ ἦταν ὁ μέγας ἠττημένος τοῦ 10ου Συνεδρίου : ὁ Τρότσκι (!)

Ὅσον ἀφορᾷ τῇ «δημοκρατικοποίηση» τῶν συνδικάτων, αὐτὴ ἦταν ἤδη ἀπὸ τότε μιὰ μυθικὴ ἔννοια ποῦ ἐλάχιστοι τὴν ἔπαιρναν στὰ σοβαρὰ. Βέβαια, τὸ 10^ο συνέδριο, ποῦ εἶχε ἀπορρίψει τὴν πρόταση τοῦ Τρότσκι νὰ διορίζονται τὰ συνδικαλιστικὰ στελέχη ἀπὸ τὸ κράτος, εἶχε πάρει μιὰ πανηγυρικὴ ἀπόφαση κατὰ τὴν ὁποία κάθε ἀπόπειρα ὀργάνωσης τῶν συνδικάτων «ἀπὸ τὰ πάνω» ἔπρεπε νὰ θεωρεῖται ὡς «ἐντελῶς ἀπαράδεκτη». Δύο μῆνες ἀργότερα, τὸ Μάϊο τοῦ 1921, οἱ ἐργάτες τοῦ συνδικάτου τῆς Μεταλλουργίας, τοῦ ἀρχαιότερου μπολσεβικικοῦ συνδικάτου, ἐπρόκειτο νὰ μάθουν, ἰδίως ἐξόδοις, τὸ πῶς τὸ «προλεταριακὸ κόμμα» καταλάβαινε τὴ «δημοκρατικοποίηση» τῶν συνδικάτων. Ἐπρόκειτο νὰ ἀνανεωθεῖ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ συνδικάτου, ὅταν ξαφνικὰ ἡ μπολσεβικικὴ «φράξια» τοῦ συνδικάτου ἀρνήθηκε μὲ 120 ψήφους ἐναντίον 40 νὰ υλοθετήσῃ τὴ λίστα τῶν ὑποψηφίων ποῦ πρότεινε ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κόμματος : αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε διόλου τὸ κόμμα νὰ ἐπιβάλλῃ τοὺς δικούς του ὑποψηφίους, ἀγνοώντας τόσο τὶς προτιμήσεις τῶν ἐργατῶν, ὅσο καὶ τὶς ὑποδείξεις τῶν ἰδίων του τῶν μελῶν

Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὸ 4^ο πανρωσικὸ συνέδριο τῶν συνδικάτων ποῦ συνῆλθε τὸ Μάϊο τοῦ 1921. Ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ δείξῃ ὅτι δὲν θ' ἀνεχόταν καμιὰ χαλάρωση τῆς κηδεμονίας ποῦ τὸ κόμμα ἔπρεπε ν' ἀσκεῖ πάνω στὰ συνδικάτα. Πρὸς τοῦτο, ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀνέθεσε στὸν Τόμσκι, πρόεδρο τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῶν Συνδικάτων, νὰ διατυπώσῃ τὶς ἀπόψεις τοῦ κόμματος σχετικὰ μὲ τὰ καθήκοντα τῶν συνδικάτων καὶ νὰ τὶς κάνει νὰ ἐγκριθοῦν πρῶτα ἀπὸ τὴ μπολσεβικικὴ «φράξια»

1) Οἱ μόνοι ποῦ διαμαρτυρήθηκαν ἦταν μιὰ «ἀσήμαντη μειοψηφία» μενσεβίκων καὶ σοσιαλ-ἐπαναστατῶν ποῦ, κατὰ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τοῦ συνεδρίου, εἶχαν «παρεισφύσει» στὸ συνέδριο παριστάνοντας τοὺς «ἐξωκομματικούς». Ὅντως, ὅσοι δὲν ἦταν μέλη τοῦ κόμματος (κι' αὐτοὶ ἦταν ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἐργατῶν), δὲν εἶχαν παρὰ ἓνα καὶ μόνον τρόπο νὰ κάνουν ν' ἀκουστεῖ ἡ φωνὴ τους : νὰ κάνουν ὅτι δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα κόμμα. Ἀλλὰ κι' ὅταν ἀκόμα αὐτὸ ἦταν ἀλήθεια, ἡ ἀποψή τους ἦταν (σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ τῶν προπαγανδιστῶν τοῦ κόμματος) «ἀντικειμενικὰ» μενσεβικικὴ ἢ «ἀντιδραστικὴ» ἢ «διασπαστικὴ», καὶ «ξεσκεπάζονταν» αὐθωρεῖ ὁσὸν «ἀντεπαναστάτες».

των συνδικάτων και ύστερα από τὸ συνέδριο τῶν συνδικάτων Ἡ «φράξια» μὲν ἀποδέχτηκε τὶς θέσεις τοῦ κόμματος ἀλλὰ ταυτόχρονα ἐνέκρινε, μὲ 1500 ψήφους ἐναντίον 30, μιὰ πρόταση τοῦ Ριαζάνωφ, ἐξέχοντος μέλους τοῦ κόμματος καὶ παλαίμαχου συνδικαλιστῆ, κατὰ τὴν ὁποία «*Ἡ ἐπιλογή τοῦ διευθύνοντος προσώπου τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος πρέπει μὲν νὰ γίνεται ὑπὸ τὸν γενικὸ ἔλεγχο τοῦ κόμματος, ἀλλὰ καὶ τὸ κόμμα πρέπει νὰ κάνει διὰ μορφεῖ γιὰ νὰ βάλει σὲ ἐφαρμογὴ τὶς κανονικὰς μεθόδους τῆς προλεταριακῆς δημοκρατίας, ἰδιαιτέρως μέσα στὰ συνδικάτα ὅπου ἡ ἐκλογή τῶν στελεχῶν πρέπει ν' ἀφεθεῖ στὶς ἴδιες τὶς μάζες τῶν ἐργαζομένων*» (1).

Ὅπως εἶδαμε, ὁ Μπουχάριν εἶχε πεῖ τὰ ἴδια πράγματα, ἀλλὰ μὲ πολὺ αὐστηρότερο τρόπο, δυὸ μῆνες πρωτύτερος, στὸ 10ο συνέδριο τοῦ Κόμματος. Ἄλλ' ὁ Μπουχάριν ἦταν σχετικὰ ἀπομονωμένος μέσ' στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐνῶ ὁ Ριαζάνωφ ὄχι μόνον ὑποστήριζε τὴν ἀποψὴ του *in partibus infidelium*, ἀλλ' ἐπιπλέον εἶχε μαζί του καὶ τὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ συνεδρίου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἡ ἀντίδραση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπῆρξε αὐτὴ τὴ φορὰ κεραυνοβόλα: ὁ μὲν Τόμσκι, ποῦ δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἐπιβάλλει τὴν ἀποψὴ τῆς ἡγεσίας, ἔπεσε σὲ δυσμένεια, ὁ δὲ Ριαζάνωφ ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψει γιὰ πάντα κάθε συνδικαλιστικὴ δραστηριότητα. Τὸν Τόμσκι τὸν κατηγορήσαν ὅτι ἔδειξε μιὰ «ἐγκληματικὴ ἀμέλεια», δηλαδὴ ἓνα ὄχι ἱκανοποιητικὸ ζῆλο στὴν υπεράσπιση τῶν θέσεων τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ Κεντρικὸ Συμβούλιο τῶν Συνδικάτων. Ἄλλὰ τοῦ Ριαζάνωφ δὲν τοῦ συχώρεσαν ποτὲ τὴν ὀξύτητα τῶν κριτικῶν πού, ἤδη ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ 10ου συνεδρίου, εἶχε διατυπώσει κατὰ τῶν δικτατορικῶν μεθόδων τοῦ κόμματος. Καὶ καθὼς ἡ «ἀνταρσία» τοῦ Ριαζάνωφ τοῦς ἔγινε μάθημα, ἔσπευσαν νὰ ὑποβάλουν σ' ἓνα ἀκόμα αὐστηρότερο ἔλεγχο τὶς κομματικὰς «φράξιες» μέσα στὰ συνδικάτα καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ συνδικάτα. Στὶς 30 Ἰουλίου 1921, ἡ κομματικὴ ὀργάνωση ἔβγαλε μιὰ ἀπόφαση ποῦ ἀπαγόρευε ρητὰ στὶς συνδικαλιστικὰς «φράξιες» νὰ δείξουν τὴν παραμικρὴ ἀνυπακοή στὶς ντιρεκτίβες τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἀπαγορεύτηκε στὰ μέλη τους νὰ παίρνουν τὸ λόγος στὶς μαζικὰς συγκεντρώσεις χωρὶς προηγούμενη ἔγκριση ὀλάκερου τοῦ πυρήνα. Καὶ τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1921, μιὰ κομματικὴ συνδιάσκεψη ἀποφάσισε ὅτι στὸ ἐξῆς «μόνο τὰ παλαιὰ καὶ δοκιμασμένα μέλη τοῦ κόμματος» εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγονται στὴ διοίκηση τῶν συνδικάτων.

Ὅλ' αὐτὰ ἔγιναν μερικὸς μῆνες μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν φαινομενικὰ «φιλελεύθερων» λενινιστικῶν ἀπόψεων πάνω στὸ συνδικαλιστικὸ πρόβλημα. Κι' ὅπως δὲν θ' ἀργήσουμε νὰ δοῦμε, ὁ μὲν Λένιν ἀναθάρρησε τὶς ἀπόψεις του ἓνα χρόνο ἀργότερα, οἱ δὲ ὑπόλοιποι πρωταγωνιστὲς τῆς «συνδικαλιστικῆς συζήτησης» ἔσπευσαν ν' ἀναγνωρίσουν ἀπὸ κοινὸ

1) Βλ. I. Shapiro : ἔνθ. ἀν. σελ. 267-8.

ὅτι ἡ θυελλώδης αὐτὴ συζήτηση εἶχε ἀστοχήσει τὸ θέμα της, ἀφήνοντας ἄθικτο τὸ πραγματικὸ πρόβλημα ποῦ ἔθετε ἡ τυπικὰ μὲν κυρίαρχη ἀλλὰ οὐσιαστικὰ ὑποτελὴς θέση τοῦ προλεταριάτου μέσα στὸ ὑποτιθέμενο «προλεταριακὸ» καθεστῶς.

Ἐνα βλέμμα στὴν κοινωνικο-οἰκονομικὴ πραγματικότητα τοῦ 1920-21 θὰ εἶναι πολὺ πιὸ διαφωτιστικὸ ἀπὸ τὶς ἀφηρημένες φόρμουλες καὶ τὰ φραστικὰ σχήματα τοῦ Λένιν καὶ τοῦ Τρότσκι.

60. Ἀπὸ τὴ φρασεολογία στὴν πραγματικότητα: ἡ ἀπογοήτευση τῶν ἐργατῶν

Ἄρκεσαν μερικοὶ μῆνες ἄσκησης τῆς ἐξουσίας γιὰ νὰ καταφανεῖ ἡ κενότητα τοῦ προγράμματος στὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου ὁ Λένιν καὶ οἱ σύντροφοί του πίστευαν ὅτι ἀποτελοῦσαν τὴν «πρωτοπορία» τοῦ προλεταριάτου καὶ κατήγγειλαν ὅλα τ' ἄλλα ἐργατικά, ἀριστερά κόμματα σὰν «ἀντιδραστικά». Ὅπως λέει ὁ Τζίλιας, «πολὺ λίγα κινήματα μὲς' στὴν ἱστορία ἐκφυλίστηκαν κατὰ ἓνα τρόπο τόσο ὀλοκληρωτικὸ ὅσο τὸ κομμουνιστικὸ κίνημα» (1). Ὁ Λένιν εἶχε ὑποσχεθεῖ μιὰ δημοκρατία ἀληθινή, πληρέστερη ἀπὸ τὴν «κολοβωμένη» δημοκρατία τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Στὴ θέση της, πρόσφερε τώρα μιὰ τυραννία πολὺ πιὸ φοβερὴ ἀπὸ τὶς «κολοβωμένες» δικτατορίες τοῦ παρελθόντος.

Συγκεκριμένα, ὁ Λένιν εἶχε ὑποσχεθεῖ ἓνα καθεστῶς σοβιετικῆς αὐτοδιοίκησης, ὅπου θὰ γινόντουσαν ἓνα σωρὸ ὄνειρώδη καὶ ἀπραγματοποίητα θαύματα, ὅπως π.χ. ἡ κατάργηση τῆς εἰδικευμένης ὑπαλληλίας, ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς δημοκρατικῆς ἐκλογῆς ὄλων τῶν ἐπεύθυνων στελεχῶν, κ.ο.κ., καὶ ὅπου τὰ διάφορα κόμματα θὰ ἔβρισκαν ἓνα πεδίο εἰρηνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, πολὺ πιὸ πρόσφορο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δημοκρατίας ἀπὸ τὸ παραδεδομένο ἔδαφος τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Στὴν πραγματικότητα, μόλις πῆρε τὴν ἀρχή, τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα δὲν ἔκρυψε διόλου τὴν πρόθεσή του νὰ μονοπωλήσει ἀπόλυτα τὴν ἐξουσία καὶ νὰ θέσει ἐκτὸς νόμου ὅλα τὰ ἄλλα κόμματα. Τὰ ἄρθρα τοῦ Μάξιμ Γκόρκυ, παλαίμαχου ἐπαναστάτη ποῦ δημοσιεύτηκαν λίγες ἑβδομάδες μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ὀκτωβρίου 1917 μᾶς δίνουν τὸ μέτρο τῆς ἀπογοήτευσης ὄλων τῶν ἀριστερῶν στοιχείων ἀπὸ τὴ μονοκρατορικὴ πολιτικὴ τῶν μπολσεβίκων. Γιὰ τὸν Γκόρκυ, οἱ μπολσεβίκοι δὲν ἦταν παρὰ «τυφλωμένοι φανατικοὶ καὶ ἀσυνείδητοι τυχοδιῶκτες» (2). Στὸν Λένιν προσῆπτε τὴ «ματαιότητα τῶν ὑποσχέσεών του», τὸ «μέγεθος τῆς τρέλλας του», τὸν «ἀναρχισμό» του ποῦ θύμιζε «τὸν Νετσάγιεφ καὶ τὸν Μπανοῦνιν».

Ὁ Λένιν, ἔλεγε ὁ Γκόρκυ, παίζει μὲ τὴ φωτιά καὶ «πειραματίζεται» μὲ τὸ προλεταριάτο «ἐντείνοντας μέχρι παροξυσμοῦ τὸ ἐπαναστατικὸ του πνεῦμα». Ἄλλὰ τὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ ξαίρει ὅτι «θαύματα δὲν γίνονται» ὅτι τὸ μέλλον τοῦ ἐπιφυλάσσει μόνον ἀπογοητεύσεις, δηλαδὴ «τὴν

1) Milovan Djilas: La nouvelle classe dirigeante, 1957, σελ. 187.

2) Maxime Gorky: Écrits de Révolution 1922, ἄρθρ. τῆς 20-11-1917.

πείνα, τὴν πλήρη καταστροφή τῆς βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν, μιὰ μακρὸ-
χρονη καὶ αἱματηρὴ ἀναρχία». Ὁ Γκόρκυ πού ἦταν παλαιὸς μπολσεβίκος
καὶ στενὸς φίλος τοῦ Λένιν, ἔλεγε τώρα γι' αὐτὸν ὅτι «καιρὸς εἶναι
νὰ καταλάβουμε ὅτι ὁ Λένιν δὲν εἶναι ἕνας παντοδύναμος θανατοουργὸς,
ἀλλὰ ἕνας κυνικὸς ταχυδακτυλουργὸς πού δὲν δίνει μιὰ δεκάρα γιὰ τὴν
τιμὴ καὶ τὴ ζωὴ τοῦ προλεταριάτου».

Ἡ εἰκόνα τοῦ Νετσάγιεφ ἔρχεται καὶ ξανάρχεται σὰν ἔμμονη ἰδέα
σ' ὅλα τὰ γραφτὰ του αὐτῆς τῆς περιόδου: οἱ λενινιστὲς εἶναι «*συνωμό-
τες καὶ ἀναρχικοὶ ἀλλὰ Νετσάγιεφ*», ὁ Λένιν θέλει νὰ «*εἰσαγάγει τὸ σοσια-
λισμὸ στὴ Ρωσία σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Νετσάγιεφ: «ὀλοταχῶς, μέσα
ἀπὸ τὸ βοῦρκο*»...»⁽¹⁾. Ὁ Λένιν, ὁ Τρότσκι κι' οἱ σύντροφοὶ τους «*εἶναι
πεπεισμένοι μαζὶ μὲ τὸν Νετσάγιεφ ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ πα-
ρασύρει κανεὶς τοὺς Ρώσους εἶναι νὰ τοὺς δείξει ὅτι ἔχουν τὸ δικαίωμα
νὰ εἶναι ἄτιμοι*»...»⁽²⁾. Συγκεκριμένα ὁ Λένιν «*ἔχει ὄλες τὶς ἀρετὲς τοῦ
«ἀρχηγοῦ», δηλαδὴ τὴν πλήρη ἔλλειψη κάθε ἠθικοῦ χαλινοῦ, πού εἶναι
ἀπαραίτητη γιὰ ἕνα τέτοιο ρόλο, ὅπως καὶ τὴν περιφρόνηση τοῦ ἀριστο-
κράτη γιὰ τὴ ζωὴ τῶν λαϊκῶν μαζῶν*». «*Δοῦλος τοῦ δόγματος*», ὁ Λένιν
καὶ οἱ ὀπαδοὶ του «*πού εἶναι οἱ δοῦλοι του*», ἀγνοοῦν ἐντελῶς τὸ πόσο
«*περίπλοκη εἶναι ἡ ζωὴ*». Ἀγνοοῦν τὶς λαϊκὲς μάζες γιατί δὲν ἔζησαν
«*ποτέ*» κοντὰ τους. Τὸ μόνο πού ξαίρουν εἶναι αὐτὸ πού ἔμαθαν «*ἀπὸ
τὰ βιβλία*», κι' αὐτὸ εἶναι νὰ «*δαμάζουν τὶς μάζες*» καὶ κυρίως — «*πράγμα
πού εἶναι πολὺ πιὸ εὐκόλο*»—, «*ν' ἀποχαλινῶνουν τὰ ἔνστικτά τους*».
Γιὰ τοὺς λενινιστὲς, ἡ ἐργατικὴ τάξη εἶναι «*ὅτι εἶναι τὸ σίδερο γιὰ τὸ σι-
δηουργό*». Κάνουν ὅτι κάνει ὁ χημικὸς στὸ ἐργαστήριό του «*μὲ τὴ
διαφορὰ ὅτι ἐνῶ ὁ χημικὸς ἐργάζεται μὲ νεκρὲς ὕλες καὶ ὁ καρπὸς τῶν
ἐρευνῶν του εἶναι ὠφέλιμος στὴ ζωὴ, ὁ Λένιν πειραματίζεται πάνω στὴ
ζωντανὴ ὕλη καὶ ὀδηγεῖ τὴν ἐπανάσταση στὴν καταστροφὴ τῆς*».

Αὐτὰ τὰ πικρὰ λόγια τοῦ Γκόρκυ, πού ὁ Τρότσκι τὸν θεωροῦσε
ἀκόμα τὸ 1930 σὰν ἕνα «*ὑστερικὸ*» τύπο «*φλύαρου διανοοῦμένου*»⁽³⁾,
ἤχοῦν σήμερὰ κάπως παράδοξα, καὶ στὴν *Ἱστορία τῆς Ρωσικῆς Ἐπανά-
στασης*, ὁ Τρότσκι δὲν χάνει τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπενθυμίσει ὅτι ὁ Γκόρκυ
προφήτεψε τότε τὴν κατάρρευση τῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ «*πολιτισμοῦ*»⁽⁴⁾.

Πραγματικά, ἂν ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι ὁ σπούτικ κι' ἂν ὁ πολιτισμὸς
φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ὑψικαμίνων, τὰ λόγια τοῦ Γκόρκυ θὰ πρέ-

1) Gorki: Ἐνθ. ἀν. ἄρθρο τῆς 23-11-1957. Γιὰ τὴ φράση αὐτὴ τοῦ Νετσάγιεφ,
βλ. τοῦ Ντοστογιέφσκι: *Les Démons*, σελ. 431. Τὸ δίλημμα πού ἔθετε ὁ Νετσάγιεφ, ὁ
Ντοστογιέφσκι τὸ διατυπώνει ὡς ἐξῆς: «Ἡ θὰ πρέπει νὰ τσαλαβουτᾶμε μέσ' στὸ τέλμα
πηγαίνοντας σὰν τὴν χελώνα ἢ θὰ πρέπει νὰ τὸ διασχίσουμε ὀλοταχῶς». Τὶς ἴδιες
ἀκριβῶς ἐκφράσεις χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Λένιν στὸ *Τί νὰ κάνομε*; Ἐνθ. ἀν. 1, 179.

2) Gorky: Ἐνθ. ἀν. Ἡ φράση μέσα σὲ εἰσαγωγικὰ εἶναι κι' αὐτὴ παρμένη ἀπὸ
τοὺς *Δαίμονες* τοῦ Ντοστογιέφσκι.

3) Léon Trotski: *Histoire de la Révolution russe* 1, 438.

4) Trotski: Ἐνθ. ἀν. II, 501.

πει νά μᾶς ἀφήσουν ἐντελῶς ἀδιάφορους. "Αν πάλι, ὁ σοσιαλισμὸς ἔχει μιὰ ὁποιαδήποτε σχέση μετὰ τὴν «αὐτοδιοίκηση τῶν ἐργαζομένων» καὶ ὁ πολιτισμὸς σημαίνει μιὰ ὀλοένα πληρέστερη ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους φόβους ποὺ τοῦ σκοτεινιάζουν τὴ ζωὴ, τότε ὁ Γκόρκυ δὲν ἦταν τόσο «ὑστερικός» ὅσο ἤθελε νὰ τὸ πιστεύει ὁ Τρότσκι. Ὅπως δὴποτε, ἡ γενεὰ ποὺ ἔκανε καὶ ἔζησε τὴν ὀκτωβριανὴ ἐπανάσταση εἶχε γιὰ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὸ σοσιαλισμὸ μιὰ ἰδέα πολὺ σαφέστερη καὶ ἀπαιτητικότερη ἀπ' αὐτὴν ποὺ ἔχουμε σήμερα. Κι' ὅταν ὁ Γκόρκυ ἔλεγε ὅτι ὁ Λένιν ὀδηγεῖ τὴν ἐπανάσταση στὴν καταστροφή δὲν ἔννοοῦσε ὅτι θὰ νικοῦσε ἡ λευκὴ ἀντεπανάσταση. Ἐννοοῦσε ὅτι ἡ ἐπανάσταση κινδύνευε νὰ πάψει νὰ εἶναι ἐργατικὴ καὶ σοσιαλιστικὴ καὶ νὰ νεκραναστήσει τὸ δεσποτισμὸ καὶ τὴ βαρβαρότητα τὴν ἴδια τὴν ὥρα ἀκριβῶς ὅπου ὅλος ὁ κόσμος πίστευε τὸ ἀντίθετο.

Ποιὸς θὰ πίστευε ποτὲ ὅτι μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες πράξεις τῆς «σοσιαλιστικῆς» κυβέρνησης τοῦ Λένιν καὶ τῶν συντρόφων του θὰ ἦταν νὰ καταργησῆ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου; Τὸ Νοέμβριον τοῦ 1918, ὁ Λένιν διαβεβαίωνε τὸ προλεταριάτο ὅτι χάρις στὸ σοβιετικὸ καθεστῶς «*ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου παύει νὰ εἶναι μιὰ ὑποκρισία γιατί ἡ μπουρζουαζία χάνει τὴ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ τυπογραφεῖα καὶ τὸ χαρτὶ τῶν ἐφημερίδων*» (!) ! Μὰ ποιά ἦταν αὐτὴ ἡ «μπουρζουαζία»; "Ὅταν ὁ Λένιν χρησιμοποιοῖ αὐτὸ τὸν ὄρο δὲν ἔννοεῖ τὴν ἀριθμητικὰ ἀσήμαντη ἀστικὴ τάξη, ἀλλὰ *ὅλα τὰ κόμματα* ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δικό του, δηλαδὴ τὰ 75% τοῦ πληθυσμοῦ. Καθ' ὅλη τὴ διάρκειαν τοῦ 1917, ὁ Λένιν ἔψαλλε τὸν ὕμνον τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος γιατί ὑποτίθεται ὅτι ἦταν τὸ μόνον ποὺ θᾶκανε δυνατὴ καὶ γόνιμη τὴν «εἰρηνικὴν ἄμιλλαν» τῶν διαφόρων κομμάτων: ἕνα χρόνον ἀργότερα, ἡ μονοκρατορία τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος εἶχε ἀνυψωθῆ στὴν περιωπὴ ἐνὸς ἄρθρου πίστεως τοῦ καθεστώτος! Τὸ περίφημον διάταγμα ὅπου ὁ Λένιν ὑποσχόταν τὴν «*πλήρη ἐλευθερίαν τοῦ τύπου*» εἶχε τώρα ξεχαστεῖ καὶ κανεὶς μπολσεβίκος δὲν διαμαρτυρήθηκε ὅταν παραβιάζοντας τὸ Σύνταγμα, ἡ Κυβέρνησις ἔθεσε ἐκτὸς νόμου ὅλα τὰ ἄλλα κόμματα — ἀκόμα κι' αὐτὰ ποὺ ἀναγνώριζαν τὴν ἀρχὴ τῆς σοβιετικῆς δημοκρατίας. Ἔτσι οἱ ἀριστεροὶ μενσεβίκοι, οἱ ἀριστεροὶ σοσιαλ-ἐπαναστάτες — καὶ στὸ τέλος οἱ ἀναρχικοὶ καταγγέλλθησαν ὡς «ἀντεπαναστάτες» παρ' ὅλον ὅτι εἶχαν κάνει τὸν ἐμφύλιον πόλεμον στὸ πλευρὸ τῶν μπολσεβίκων.

Ἀπὸ τὴν ὥραν ποὺ οἱ μπολσεβίκοι πῆραν τὴν ἐξουσίαν, ὅλη τους ἡ πολιτικὴ ἦταν μιὰ συνεχῆς διάψευσις τῶν προγραμματικῶν διακηρύξεων ποὺ τοὺς ἐπέτρεπαν ὡς τὰ τότε νὰ πιστεύουν ὅτι εἶναι οἱ μόνον ἀληθινοὶ ἐκπρόσωποι τῶν ἐργατῶν καὶ οἱ μόνον φορεῖς τῆς μαρξιστικῆς ἀλήθειας. Οἱ μόνον ποὺ ἔμειναν πιστοὶ στὸ λενινιστικὸ πρόγραμμα τοῦ 1917 ἦταν οἱ μικρῆς ἀντιπολιτευτικῆς ὁμάδες τοῦ εἴδους τῆς «Ἐργατικῆς Ἀντιπολι-

1) Λένιν: Ὁ ἀποστάτης Κάουτσκι, κτλ., ἐνθ. ἀν. II, 443.

τευσης» και τών «άριστερών κομμουνιστών», για τις όποιες θα μιλήσουμε άργότερα. Αύτοι οι «άριστεροι άντιπολιτευόμενοι» έξακολουθοϋσαν ακόμα να μιλάνε για τόν «έργατικό έλεγχο» και τήν «έργατική διαχείριση» τής παραγωγής, αλλά για τή συντριπτική πλειοψηφία τών μπολσεβίκων τά συνθήματα αυτά δέν δικαιολογούντο παρά μόνο ως δημαγωγικά συνθήματα, κατάλληλα μόνο για τήν άρνητική—έπαναστατική περίοδο, και πού έπρεπε, ως έκ τούτου, να έγκαταλειφθοϋν μόλις τó «σοσιαλιστικό» καθεστώς θα άνελάμβανε στά σοβαρά τó έργο τής μετεπαναστατικής άνοικοδόμησης. "Όπως ό ίδιος ό Λένιν τó διακήρυξε στό 6ο συνέδριο τών Σοβιετ (1919), οι μπολσεβίκοι δέν ζήτησαν να έφαρμόσουν αυτά τά μέτρα παρά μόνο για να έδραιώσουν τήν πίστη τών έργατών στήν έπανάσταση: κατά τά άλλα ήξαιραν πολύ καλά ότι ή πρακτική έφαρμογή τού προγράμματος τους δέν θάκανε παρά να όλοκληρώσει τήν άποσύνθεση τής ήδη κατεστραμμένης σοβιετικής βιομηχανίας (1).

Τό «πρόγραμμα» μποροϋσε μέρα με τή μέρα να χάνει τó περιεχόμενό του: τó μόνο έρώτημα πού άπασχολοϋσε τόν Λένιν ήταν «οί μπολσεβίκοι θα κρατήσουν τήν έξουσία;». 'Αλλά ποιά ήταν ή πραγματική βάση αύτης τής έξουσίας;

'Η οίκονομική κατάσταση γινόταν όλοένα και χειρότερη από τις πρώτες μέρες τής επανάστασης. Τό καθεστώς έβαζε άνυπέρβλητα έμπόδια στήν ίδιωτική έπιχείρηση χωρίς ταυτόχρονα να κάνει τίποτε για να εύκολύνει τήν ανάπτυξη τής συλλογικής πρωτοβουλίας. Οι έργάτες και οι στρατιώτες άνηκαν τυπικά στήν κατηγορία τών «προνομιούχων», αλλά τά προνόμιά τους δέν ύπήρχαν παρά μόνο στόν ύπερουράνιο τόπο τών νόμων, διαταγμάτων, όδηγιών και έγκυκλίων πού επέτρεπαν στήν κυβέρνηση να ξεγελάει τόν έαυτό της και να πιστεύει ότι οίκοδομοϋσε τó σοσιαλισμό σέ μια χώρα όπου ή βιομηχανία είχε σχεδόν έξαφανιστεί, τó νόμισμα είχε έξανεμιστεί από τόν πληθωρισμό, τó έσωτερικό έμπόριο είχε γίνει «μαύρη αγορά», κι' όπου οι άγρότες άπαντοϋσαν στις έπιτάξεις κρύβοντας τó σάρι ή κάνοντας τήν «άπεργία τής σποράς».

Αυτό ήταν ό «σοσιαλισμός»; Γι' αυτό τó «σοσιαλισμό» είχαν κάνει οι έργάτες τήν επανάσταση κι' έτοιμάζονταν να ύποστοϋν τις πιό αίματηρές θυσίες; Γι' αυτό τó «σοσιαλισμό» έπρεπε τώρα να παραιτηθοϋν άπ' όλες τις κατακτήσεις τής επανάστασης, ν' άπαρνηθοϋν όλες τις δημοκρατικές έλευθερίες και να δεχτοϋν τήν τυραννία ενός κόμματος πού όχι μόνο έπνιγε κάθε άντιπολίτευση και κάθε κριτική από τά έξω, αλλά και πού έδειχνε πανηγυρικά τήν πρόθεσή του να περιορίσει στό έλάχιστο τήν άυτόνομία τών συνδικάτων και να έξαφανίσει τήν έλευθερία μέσ' στους ίδιους του τούς κόλπους;

Αυτά τά έρωτήματα είχαν άρχίσει να τίθενται ήδη από τó 1918. Τό 1920 βρίσκονταν σ' όλα τά στόματα. 'Αλλά κανείς μή μπολσεβίκος δέν

1) Βλ. L. Shapiro: ένθ. άν , σελ. 125.

μπορούσε να τὰ πεί στ' άνοιχτά: οί μόνοι που είχαν τὸ δικαίωμα νὰ τὰ θέσουν ἄν ὄχι δημοσία, τουλάχιστον μέσα στὸ κόμμα, ἦταν ὄσοι ἀπὸ τοὺς μπολσεβίκους—κι' αὐτοὶ μετριόντουσαν στὰ δάχτυλα—θυμόντουσαν ἀκόμα καὶ μέναν πιστοὶ στὶς παλιές τους ὑποσχέσεις:

61. Ἡ ἐνδοκομματικὴ «ἀριστερὴ» ἀντιπολίτευση

Ἡ πρώτη «ἀριστερὴ» ἀντιπολιτευτικὴ ὁμάδα («φράξια») ποὺ σχηματίστηκε μέσα στὸ μπολσεβικικὸ κόμμα, ἦταν ἡ ὁμάδα τῶν «*ἀριστερῶν κομμουνιστῶν*» (1) μὲ κύριους ἡγέτες τὸν Μπουχάριν, τὴν Ἀλεξάνδρα, Κολλοντάϊ, τὸν Ράντεκ, τὸν Ὀμπολένσκι (Ὀσσίνσκι) καὶ τὸν Σμιρνῶφ.

α) Οἱ «ἀριστεροὶ κομμουνιστές»

Ἡ ὁμάδα αὐτὴ ἔγινε κυρίως γνωστὴ ἀπὸ τὴν πεισματικὴ τῆς ἀντίδραση κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ Μπρέστ—Λιτόφσκ: ἡ παραδοχὴ ἀπὸ τὸν Λένιν τῶν ἀτιμωτικῶν καὶ ληστρικῶν ὄρων ποὺ ἔθεταν οἱ Γερμανοὶ, τῆς φαινόταν σὰν ἕνας ἀπαραδέκτος «συμβιβασμὸς» μὲ τὸν ἰμπεριαλισμὸ, καὶ ζητοῦσε νὰ ἐπαναλάβει τὸ θαῦμα τῶν *sans-culottes* τοῦ Valmy καὶ τοῦ Fleurus μετατρέποντας τὸν πόλεμο σὲ «ἐπαναστατικὸ πόλεμο».

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ «ἀριστεροὶ κομμουνιστές» δὲν ἔκαναν παρὰ νὰ μένουν πιστοὶ στὰ συνθήματα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μπολσεβίκοι στὴν ἐποχὴ ὅπου βρισκόνταν οἱ ἴδιοι στὴν ἀντιπολίτευση. Ἐπὶ μῆνες, οἱ μπολσεβίκοι βομβάρδιζαν τὶς μάζες, τὶς ἀπαυδισμένες μὲν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἀλλὰ αἰχμάλωτες ἀκόμα τῆς ἐθνικιστικῆς ἰδεολογίας, μὲ τὸ σύνθημα «ὄχι χωριστὴ εἰρήνη, ἀλλὰ μιὰ δίκαιη καὶ δημοκρατικὴ εἰρήνη» καὶ μέχρι τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1917 ὁ Λένιν ὑποστήριζε ἀκόμα ὅτι «ὁ πόλεμος δὲν μπορεῖ νὰ τελειώσει μὲ μιὰ μονομερῆ ἀπόφαση» (2). Ἐπιπλέον, ὁ Λένιν εἶχε ὑποστηρίξει μπρὸς στὸ 1ο συνέδριο τῶν Σοβιέτ (22 Ἰουνίου 1917) ὅτι «κάτω ἀπὸ ὀρισμένες συνθήκες, ὁ *ἐπαναστατικὸς πόλεμος* ἐπιβάλλεται καὶ καμιὰ ἐπαναστατικὴ τάξη δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀποφύγει». Αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Λένιν γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὶς διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ καὶ κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ Κυβέρνηση Κερένσκι ἐτοιμαζόταν νὰ συνάψει μιὰ χωριστὴ εἰρήνη μὲ τοὺς Γερμανοὺς. «*Μόνον τὸ κόμμα μας*, ἔγραφε τότε ὁ Λένιν, *μπορεῖ νὰ σώσει τὴν Πετρούπολη* (ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἀπειλὴ), *ἂν νικήσει ἡ ἐπανάσταση. Γιατὶ ἂν οἱ Γερμανοὶ ἀπορρίψουν τὶς προτάσεις μας εἰρήνης, ἐμεῖς θὰ γίνουμε οἱ πρῶτοι ἀποφασισμένοι μαχητὲς τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας, .. θὰ γίνουμε τὸ πρῶτο «φιλοπόλεμο» κόμμα καὶ θὰ κάνουμε τὸν πόλεμο μ' ἕνα τρόπο πραγματικὰ ἐπαναστατικὸ» (3).*

Αὐτὲς οἱ φλογερὲς διακηρύξεις δὲν ἦταν παρὰ «ἤχος καὶ καπνός»: κανένα κόμμα δὲν εἶχε συντελέσει τόσο πολὺ στὴν ἀποσύνθεση τοῦ ρωσ-

1) Σχετικὰ μὲ τοὺς «ἀριστεροὺς κομμουνιστές», βλ. L. Shapiro: ἔνθ. ἀν., σελ. 119—131.

2) Γιὰ τὴ συνθήκη τοῦ Μπρέστ Λιτόφσκ, βλ. L. Shapiro: ἔνθ. ἀν., σελ. 88-103.

3) Βλ. L. Shapiro: ἔνθ. ἀν., σελ. 90.

κοῦ στρατοῦ ὅσο τὸ μπολσεβικὸ κόμμα μὲ τὴν εἰρημιστικὴ του προπαγάνδα καὶ τὶς δημαγωγικὰς του ὑποσχέσεις γιὰ τὴ «δημοκρατικοποίηση» τοῦ στρατοῦ. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ὀκτωβρίου, δύο ἑκατομμύρια στρατιῶτες εἶχαν λιποτακτήσει καὶ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ εἶχε γίνῃ ἐντελῶς προβληματικὸς. Κι ὅταν οἱ μπολσεβίκοι πῆραν τὴν ἐξουσία, ὁ ἀπέραντος Ρωσικὸς στρατὸς εἶχε ἐντελῶς διαλυθεῖ: ζήτημα εἶναι ἂν μέναν ἀκόμα 30—50 000 στρατιῶτες πραγματικὰ ἀποφασισμένοι νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμο κάτω ἀπὸ τὴν κόκκινη σημαία (1). Δὲν εἶναι δύσκολο λοιπὸν νὰ καταλάβουμε γιὰτί οἱ φανατικοὶ τοῦ «ἐπαναστατικῶ πολέμου» ὑποχώρησαν τελικὰ μπρὸς στὸ ρεαλισμὸ τοῦ Λένιν. Τὴ νύχτα τῆς 23—24 Φεβρουαρίου 1918, ἡ Κεντρικὴ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος ἀποδέχτηκε τοὺς γερμανικοὺς ὄρους μὲ 116 ψήφους ἐναντίον 84 καὶ 26 ἀποχές. Τὴν 3ῃ Μαρτίου 1918, ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη τοῦ Μπρέστ Λιτόφσκ: ἡ Ρωσία ἔχανε τὰ 27% τῶν καλλιεργησίων γαιῶν τῆς, τὰ 26% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, τὸ 1/3 τῶν ἑσοδειῶν τῆς, τὰ 75% τῶν ἀνθρακωρυχείων καὶ τῶν σιδηρωρυχείων τῆς, καὶ τὰ 26% τοῦ σιδηροδρομικοῦ τῆς δικτύου. Ἀλλὰ ὁ Λένιν εἶχε πετύχει τὸν κύριον σκοπὸν του: ὁ ἀκρωτηριασμὸς τῆς Ρωσίας ἄφηνε ἀκέραιη τὴν βάση τῆς ἐπανάστασης.

Ἀλλὰ ἡ ἀντιπολίτευση τῶν «ἀριστερῶν κομμουνιστῶν» δὲν περιοριζόταν μόνον στὸ ζήτημα τῆς συνθήκης τοῦ Μπρέστ-Λιτόφσκ. Κατὰ τὴν ἀντίληψή τους, ἡ ὑπογραφή τῆς συνθήκης εἰρήνης ἐσήμαινε μιὰ ὑποχώρησιν κι ἓνα συμβιβασμὸ μὲ τὰ λιγότερο ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς ἀγροτιᾶς, ποῦ ἀπειλοῦσε αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ θεμέλια καὶ σοσιαλισμοῦ. Καὶ τὴν ἀπειλὴ αὐτὴ τὴν εἶδαν νὰ διαγράφεται ὁλοένα καὶ καθαρότερα μέσα στὴ γενικὴ γραμμὴ τῆς λενινιστικῆς πολιτικῆς: τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς «προλεταριακῆς πειθαρχίας», τὴν ἀθρόα χρησιμοποίησιν τῶν παλαιῶν στελεχῶν τῆς πορὰγωγῆς παρ' ὅλη τὴν πολλὰς φορὰς ἀντιδραστικὴν κι ὀπωσδήποτε μὴ σοσιαλιστικὴν τους ἰδεολογίαν. Ἐνῶ ὁ Λένιν ζητοῦσε νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας ποῦ τοῦ πρόσφερε ἡ σύναψις τῆς εἰρήνης, γιὰ νὰ ἀνορθώσει τὴν ἔρειπωμένη βιομηχανία τοῦ τόπου, οἱ «ἀριστεροὶ» ζητοῦσαν νὰ ἐφαρμοστοῦν ἐπιτέλους οἱ βασικὰς σοσιαλιστικὰς μεταρρυθμίσεις, δηλαδὴ νὰ ἐπεκταθοῦν οἱ ἐθνικοποιήσεις, νὰ ἐντατικοποιηθῇ ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος καὶ νὰ καταργηθοῦν ὅλες οἱ συμφωνίες μὲ τοὺς ντόπιους καὶ τοὺς ξένους καπιταλιστὰς.

Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἦταν ὀπωσδήποτε οὐτοπικόν, ἀλλὰ οἱ προβλέψεις ποῦ κἀναν οἱ «ἀριστεροὶ κομμουνιστὰς» γιὰ τὸ μέλλον τοῦ καθεστώτος εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψιν προφητικὰς. Στὴν περίπτωσιν, λέγαν, ὅπου τὸ κράτος θὰ σταματήσει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν «κοινωνικοποιήσεων»,

1) Κατὰ τὶς ἐπίσημες στατιστικὰς ποῦ ἀναφέρει ὁ L. Shapiro: ἔνθ. ἀν., σελ. 91 καὶ 310.

«όλες του οι προσπάθειες θά τείνουν άπλώς και μόνο στην ένλοχ-
ση και την τόνωση τής παραγωγικής δυναμικότητας του τόπου ... Στον το-
μέα τής εξωτερικής πολιτικής, θά αντικαταστήσουμε τή δυναμική πολιτι-
κή πού συνίσταται στο διαρκές ξεσκέπασμα των ιμπεριαλιστικών δυνά-
μεων, με μιá πολιτική διπλωματικών έλιγμών του ρωσικού κράτους ανά-
μεσα στις δυνάμεις αυτές. Η σοβιετική δημοκρατία δέν θά άρκεστεί άπλώς
και μόνο νά συνάψει μαζί τους έμπορικές συνθήκες, αλλά και θά επιδιώ-
ξει νά συνδεθεί μαζί τους με οργανικούς οικονομικο - πολιτικούς δεσμούς
και θά τους ζητήσει δάνεια.

Τελικά, γιά νά ολοκληρώσει την πολιτική τής διαχείρισης των επι-
χειρήσεων πάνω στη βάση μιáς σημαντικής συμμετοχής των καπιταλιστών
και σύμφωνα με την άρχή του γραφειοκρατικού συγκεντρωτισμού, ή κυ-
βέρνηση θά επιβάλλει μιá εργατική πολιτική πού θά παλινорθώσει την
παλιά πειθαρχία μέσα στα έργοστάσια, παρουσιάζοντάς την σαν μιá δήθεν
έθελοντική πειθαρχία, και θά εισαγάγει τó καθεστώς τής στρατιωτικής
κινητοποίησης τής εργασίας (1). Ο κυβερνητικός μηχανισμός θά εξελιχθή
τότε πρòς τόν τύπο του γραφειοκρατικού συγκεντρωτισμού, την παντοδυνα-
μία των κομμισσαρίων, την εξαφάνιση τής αυτονομίας των τοπικών σοβιέτ
και την εγκατάλειψη τής άρχής τής κυβέρνησης από τά κάτω» (2).

Ο Μπουχάριν και ο Όμπολένσκι (Όσσίνσκι) έφτασαν ώς τó ση-
μείο νά κατηγορήσουν τόν Λένιν ότι ή πολιτική του είχε εγκαταλείψει τó
σοσιαλισμό ώς σκοπό και έγκαθίδρυε ένα καθεστώς κρατικού καπιταλι-
σμού πού πολύ γρήγορα θά βρισκόταν στους αντίποδες του σοσιαλισμού:
Στήν περίπτωση, πρόσθεταν, όπου οι μάζες θά έπαυαν νά άσκοϋν την
οικονομική δικτατορία, ή πολιτική τους δικτατορία δέν θ' άργοϋσε νά
έξαφανιστεί (3).

Η άπάντηση τής συντριπτικής πλειοψηφίας των μπολσεβίκων ήταν
τότε πολύ άπλή: οι μάζες ταυτίζονταν με τó κράτος ή μάλλον τó κράτος
ένσάρκωνε και προσωποποιούσε την ούσία των «μαζών». Και όντως, στα
μάτια του προλεταριάτου, ή κομμουνιστική δικτατορία φαινόταν άκόμα
σαν ή ίδια του ή δικτατορία. Τό προλεταριάτο ήταν μιá άσήμαντη μειο-
ψηφία μέσα στην άπέραντη άγροτική χώρα—άλλά τίποτα δέν φαινόταν
νά προεικάζει ότι μπορούσε ποτέ νά έμφανιστεί ο παραμικρός λόγος δια-
ζυγίου ανάμεσα στο προλεταριάτο και τó κυβερνητικό κόμμα.

6) Η «Εργατική άντιπολίτευση»

Δυό χρόνια άργότερα, με τή λήξη του έμφυλίου πολέμου, τó διαζύ-
γιο αυτό ήταν ήδη έμφανές: οι θέσεις τής «Εργατικής άντιπολίτευσης» φα-

1) Αυτά λέγονταν τó 1918, δυό χρόνια πριν από τις «Στρατιές Έργασίας» του Τρότσκι.

2) Αναφέρεται από τόν L. Shapiro: Ένθ. άν. σελ. 124.

3) Στενογραφημένα πρακτικά των έργασιών του 1ου πανρωσικού συνεδρίου των
συμβουλίων τής λαϊκής οικονομίας: 25 Μαΐου — 4 Ιουνίου 1918.

νερώνουν ήδη τὸ πόσο βαθεῖες ἦταν οἱ ἀνησυχίες τῶν πιὸ συνειδητῶν μπολσεβίκων ὡς πρὸς τὴ μελλοντικὴ μοῖρα τῆς ἐπανάστασης.

Ἡ ὁμάδα αὐτὴ (1), πού ἀποτελέστηκε σχεδὸν ἀποκλειστικά ἀπὸ προλετάριους, ἄρχισε νὰ στρατολογεῖ τὰ μέλη της μέσα στοὺς κομμουνιστικούς πυρήνες τῶν συνδικάτων ἤδη ἀπὸ τὸ 1919. Οἱ ἀρχηγοὶ της ἦταν ὄλοι γνωστοὶ συνδικαλιστὲς ἡγέτες. μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Σλιάπνικωφ, παλαιὸ μπολσεβίκο καὶ πρόεδρος τότε τοῦ συνδικάτου τῶν ἐργατῶν τῆς μεταλλουργίας καὶ μέλος τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῶν Συνδικάτων, τὸν Κισσέλεφ, Πρόεδρος τοῦ Συνδικάτου τῶν ἀνθρακωρῶν, τὸν Λουτοβίνωφ, κ. ἄ. Οἱ «εἰδικοί» στοὺς ὁποίους τὸ κόμμα εἶχε ἀναθέσει τὴ διεύθυνση τῆς οἰκονομίας, δηλαδὴ οἱ παλαιοὶ ἐργοδότες καὶ τεχνικοὶ πού μὲ τὸ ὄνομα τῶν «εἰδικῶν» ἀποκτοῦσαν μιὰ χροιά σοσιαλιστικῆς respectability, καὶ οἱ γραφειοκράτες πού φυτρῶναν σάν τὰ μανιτάρια μέσα στὸ νέο πολιτικὸ καὶ οἰκονομικὸ μηχανισμό, ἦταν οἱ κύριοι στόχοι τῆς «Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης». πού πολὺ γρήγορα μεταμορφώθηκε σὲ μιὰ συγκροτημένη καὶ ὀργανωμένη ἀντιπολιτευτικὴ ὁμάδα.

Οἱ θέσεις της ἔγιναν γνωστὲς μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς «συνδικαλιστικῆς συζήτησης» γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος πιὸ πάνω. Ζητοῦσε τότε νὰ ὑπευθύνει στὸ κόμμα ὅτι τὸ πρόγραμμά του ἀπαιτοῦσε νὰ δοθεῖ στις ἐπαγγελματικὲς ὀργανώσεις ἡ διαχείριση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁ ἔλεγχος τῆς βιομηχανίας ἔπρεπε νὰ ἀσκηθεῖ ἀπὸ ἓνα ὄργανισμὸ ἐκλεγμένον ἀπὸ συνδικάτα. Σὲ κάθε ἐπιχείρηση ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει μιὰ «Ἐργατικὴ Ἐπιτροπὴ» ὑπακούουσα ἀποκλειστικά καὶ μόνο στὸν ἀμέσως ἀνώτερο συνδικαλιστικὸ ὄργανισμὸ, καὶ ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβει τὴ διαχείριση τῆς παραγωγῆς. Παντοῦ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ κυριαρχήσει ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ τῆς αἰρετότητας τῶν ὀργανῶν τῶν συνδικάτων.

Ἦταν φανερὸ ὅτι τὸ πρόγραμμα αὐτὸ στρεφόταν ἔμμεσα ἐναντίον τῆς παντοδυναμίας τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία θὰ ἔχανε τὴ δύναμη νὰ διορίζει τοὺς ὑπευθύνους τῶν συνδικάτων καὶ νὰ ἐπιβάλλει τὴν πολιτικὴ της μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τῶν κομματικῶν πυρήνων πού λειτουργοῦσαν σάν πειθηνία τῆς ὄργανα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς κάθε παραγωγικῆς μονάδας.

Ἐνα πράγμα ξέχναγε ἡ «Ἐργατικὴ ἀντιπολίτευση»: τὸ ὅτι τὸ 1921 οἱ κομμουνιστὲς δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μικρὴ καὶ καθόλου δημοφιλῆς μειοψηφία μέσα στὸ σύνολο τῶν συνδικαλισμένων ἐργατῶν. Πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ παραχωρηθοῦν στὰ ἐλεύθερα συνδικάτα οἱ ἐκτεταμένες *οἰκονομικὲς* ἐξουσίες πού ἤθελε νὰ τοὺς δώσει, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ γκρεμιστοῦν αὐτὲς οἱ ἴδιες οἱ βάσεις τοῦ *πολιτικοῦ* μονοπωλίου πού ἀσκοῦσε τὸ κόμμα ;

Τὸ ὅτι οἱ θεωρητικοὶ τῆς Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης δὲν ἀντιμετώπιζαν κἀν αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, ἔξηγεῖ καὶ τὴν τελικὴ τους συντριπτικὴ

1) Σχετικά μὲ τὴν Ἐργατικὴ Ἀντιπολίτευση, L. Shapiro σσ. 189 κ. ἑ., 236 κ. ἑ. 250—8, 282—6.

άποτυχία. "Όταν ή ήγεσία τοῦ κόμματος τοὺς ἀφαίρεσε τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώνουν κἀν τὶς ἰδέες τους, δὲν σκέφτηκαν οὔτε μιὰ στιγμή νὰ φωνάξουν σὲ βοήθεια τὶς ἐργατικὲς μάζες : ζητοῦσαν τὸ δικαίωμα τῆς κριτικῆς γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κόμματος, ἀλλ' ὄχι καὶ γιὰ τοὺς ἐξωκομματικοὺς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν συντριπτικὴ πλειοψηφία τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ.

Ἐποσδῆποτε, οἱ σχηματικὲς καὶ οὐτοπικὲς θέσεις τῆς «Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης» πῆραν, τὸ 1921, μιὰ πρωτότυπη καὶ ζωντανὴ μορφή ὅταν βρῆκαν ἕναν ἀναπάντεχο ὑποστηρικτὴ στὸ πρόσωπο τῆς Ἀλεξάνδρας Κολλοντάϊ ποὺ ὡς τὰ τότε δὲν ἀσχολεῖτο παρὰ μὲ θέματα μᾶλλον ἀνώδυνα τοῦ εἴδους «ὁ ἐλεύθερος ἔρωτας καὶ ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ στὴν κομμουνιστικὴ κοινωνία».

Ἦταν τότε οἱ παραμονὲς τοῦ περίφημου 10οῦ Συνεδρίου τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δώσει τὴ χαριστικὴ βολὴ στὰ ὄνειρα τοῦ 1917 : ἡ ἐπέμβαση τῆς Κολλοντάϊ μεταμόρφωσε τὶς δογματικὲς θέσεις τῆς «Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης» σὲ μιὰ ζωντανὴ κριτικὴ τοῦ καθεστώτος μὲ τοὺς νεοπρονομιούχους τοῦ κομμισσαρίους καὶ τὴν κομματικὴ του ἱεραρχία ποὺ ἔπνιγε κάθε πρωτοβουλία ἀπὸ τὰ κάτω. Αὐτὲς οἱ κηλίδες ποὺ μεγάλωναν μέρα μὲ τὴ μέρα, ἐτάραζαν τὴ συνείδηση ἑνὸς πλήθους ἀπὸ κομμουνιστὲς ποὺ, ἀπογοητευμένοι, παραιτοῦντο μαζικὰ ἀπὸ τὸ κόμμα. Καὶ ἡ κριτικὴ τῆς Κολλοντάϊ συναντοῦσε μιὰ τέτοια ἀπήχηση, ὥστε ἡ κυβέρνησις τῆς ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ δημοσιεύσει σὲ μιὰ προσοῦρα τὶς ἀντιλήψεις της γιὰ τὴν «Ἐργατικὴ ἀντιπολίτευση»⁽¹⁾.

Ἰδοὺ οἱ κύριες γραμμὲς τοῦ ἔργου της : κατ' αὐτὴν, ἡ συνδικαλιστικὴ συζήτηση δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀπὸ τὶς ὄψεις τοῦ πολὺ σοβαροτέρου προβλήματος ποὺ ἔθετε στὸ κόμμα τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε χάσει τὴν παλιά του πίστη στὴν ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς ἐργατικῆς τάξης. Κατὰ τὴν Κολλοντάϊ, ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος τῆς παραγωγῆς ἦταν ἡ «οὐσία» τοῦ σοσιαλισμοῦ : ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ἀρχῆς τῆς «αὐτοδιοίκησις τῶν παραγωγῶν» καὶ ἡ ἐπιστροφή στὴν παλιά πειθαρχία καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς διαχείρισις τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐργοδότες καὶ τεχνικούς, σήμαινε τὴ βαθμιαία αὐτοδιάλυση τῶν σοσιαλιστικῶν βάσεων τοῦ καθεστώτος. Ἐπιπλέον, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κόμμα, ἔλεγε ἡ Κολλοντάϊ, εἶχε χάσει τὸν ἐργατικὸ τοῦ χαρακτήρα. Ὁ ταξικὸς τοῦ χαρακτήρας εἶχε ἀλλοιωθεῖ πρὸς ὄφελος τῶν ἀγροτικῶν μικροαστικῶν στοιχείων : ὁ ἀσφαλέστερος δείκτης τῆς μεταμόρφωσής του ἦταν τὸ γεγονὸς ὅτι μόνο τὰ 17% τῶν στελεχῶν του ἦταν ἐργάτες. Οἱ μόνοι ποὺ εἶχαν βγεῖ κερδισμένοι ἀπὸ τὴν ἐπανάστασις ἦταν οἱ ἀγρότες, ἐνῶ «οἱ ἐργάτες ρωτᾶνε : τί εἴμαστε ἐμεῖς ; Εἴμαστε

1) Ὑπάρχει μιὰ ἀγγλικὴ καὶ γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου τῆς Κολλοντάϊ. Παραπέμπουμε στὴν ἀγγλ. μετ. The Worker's Opposition, χωρὶς ἡμερομηνία (τὸ ἔργο γράφτηκε τὸ 1921 καὶ δημοσιεύτηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τοῦ 10οῦ Συνεδρίου τοῦ Κ. Κ.) Κατὰ τὴν Κολλοντάϊ τὸ ἔργο της τυπώθηκε σὲ ἐνάμ.ση ἑκατομμύριο ἀντίτυπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν κυκλοφόρησαν παρὰ μόνο 1500.

ἀλήθεια οἱ φορεῖς τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἢ δὲν εἴμαστε παρὰ ἓνα πειθρήνιο ποίμνιο πού ὁ μόνος του προορισμὸς εἶναι νὰ ὑποστηρίξει μιὰ ἡγεσία πού, ἔχοντας σπάσει τοὺς δεσμοὺς τῆς μὲ τὴ μάζα, ἀδιαφορεῖ τόσο γιὰ τὴ γνώμη μας ὅσο καὶ γιὰ τὴς δημιουργικῆς μας ἱκανότητες ;⁽¹⁾.

Τὰ συνδικάτα ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἀναλάβουν τὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ «προλεταριακὴ αὐτοδιοίκηση» ἔπρεπε νὰ ἀντικαταστήσει τὴ γραφειοκρατικὴ κηδεμονία : οἱ θέσεις τῆς Κολλοντάϊ ταυτίζονται ὡς ἐδῶ μὲ τὴς θέσεις τῆς «Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης». Ἄλλὰ ἡ Κολλοντάϊ προχώρουσε πιὸ πέρα ἀπὸ τὸν Σλιάπνικωφ ὅταν ἀπέδιδε τὴν τυραννία τῆς γραφειοκρατίας στοῦ ὅτι τὸ κόμμα εἶχε ἀρχίσει νὰ φοβᾶται τὴν κριτικὴ, νὰ «κυνηγᾷ τοὺς αἰρετικούς» καὶ νὰ πνίγει τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς συζήτησης : «*Αὐθόρμητη δραστηριότητα τῶν μαζῶν χωρὶς ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ τῆς συζήτησης δὲν γίνεται*», ἔλεγε ἡ Κολλοντάϊ⁽²⁾ καὶ ζητοῦσε νὰ ληφθοῦν τὰ πιὸ ριζικὰ μέτρα γιὰ νὰ ἐξυγιανθεῖ ἡ ἔσωτερικὴ ζωὴ τοῦ κόμματος.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ, οὔτε ἡ Κολλοντάϊ, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τὰ μέλη τῆς «Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης» δὲν σκέφτηκε νὰ ἀμφισβητήσει τὸ πολιτικὸ μονοπώλιο τοῦ κόμματος ἢ τὴν ἀνυπόστατη ἔννοια τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου». Ὅχι μόνον δὲν ζητοῦσαν νὰ βελτιώσουν τὴ θέση τῶν ἀγροτῶν πού τοὺς μᾶστιζε ἡ τρομοκρατία τῆς Τσέκας καὶ τῶν ἐπιτάξεων, ἀλλ' ἀντίθετα θέλαν νὰ ἐντείνουν στοῦ μᾶξιμουμ τὴν ἔχθρα τοῦ προλεταριάτου κατὰ τῶν ἀγροτῶν πού ὅπως ὅδηποτε ζοῦσαν καλύτερα ἀπὸ τὸν πεινασμένον πληθυσμὸ τῶν πόλεων.

Τὸ ἴδιο, ἡ δικτατορία τῆς κομμουνιστικῆς μειοψηφίας πάνω στὴν πλειοψηφία τοῦ προλεταριάτου τοὺς ἄφηνε ἀσυγκίνητους. Ζητοῦσαν μὲν νὰ δοθοῦν στοὺς ἐργάτες ὅλες οἱ δυνατὲς εὐκαιρίες γιὰ ν' ἀναπτύξουν τὴν πρωτοβουλία τους, ἀλλὰ δὲν ἔδειχναν τὴν παραμικρὴ διάθεση νὰ ἀμφισβητήσουν αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ θεμέλια τοῦ καθεστώτος, δηλαδὴ τὸ γεγονὸς ὅτι μερικὲς ἑκατοντάδες χιλιάδες κομματικοὶ ἐπιβάλαν τὴ θέλησή τους πάνω σὲ 140 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1919 τὸ κόμμα εἶχε 313.000 μέλη. Τὸ 1920 ὁ ἀριθμὸς τους ἀνέβηκε στὶς 612.000 : πῶς ἦταν δυνατό μιὰ τόσο ἀσήμαντὴ μειοψηφία νὰ μονοπωλήσει τὴν ἀρχὴ χωρὶς νὰ ὑποβληθεῖ σὲ μιὰ σιδηρᾶ πειθαρχία καὶ χωρὶς νὰ δώσει στοὺς ἀρχηγούς τῆς μιὰ ἀπόλυτη ἐξουσία ;

Σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα πῆγε ν' ἀπαντήσει μιὰ ἄλλη ἀντιπολιτευτικὴ ὁμάδα, ἡ ὁμάδα τοῦ «Δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ».

Υ) Ἡ ὁμάδα τοῦ «Δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ»

Ἀντίθετα πρὸς τὴν Ἐργατικὴ ἀντιπολίτευση, πού ἀποτελεῖτο βασικὰ ἀπὸ βιομηχανικοὺς ἐργάτες, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ «Δημοκρατικοῦ συγκεν-

1) Alexandra Kollontai: The Worker's Opposition, σελ. 23.

2) A. Kollontai: ἔνθ. ἀν., σελ. 54-5.

τρωτισμοῦ» ἦταν ὄλοι τοὺς διανοοῦμενοι. Ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τοὺς, μόνο ὁ Σαπρόνωφ ἦταν παλαιὸς ἐργάτης: οἱ ἄλλοι, ὅπως ὁ Ὀμπολένσκι, ἢ ὁ Μαξιμόφσκι ἦταν τυπικὰ μέλη τῆς ἐπαναστατικῆς Ἰντελλιγκέντοιας. Ἐνῶ ἡ Ἐργατικὴ ἀντιπολίτευση ἤθελε νὰ προσπύσει τοὺς ἐργάτες ἀπέναντι στοῦ γραφειοκρατικὸ μηχανισμό, αὐτοὶ ζητοῦσαν ἀπλῶς καὶ μόνο ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐσωκομματικὴ δημοκρατία καὶ νὰ περιοριστεῖ ἡ ὑπέρογκη ἐξουσία τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ κόμματος. Ἔτσι, ἤδη ἀπὸ τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1919, ὁ Σαπρόνωφ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐπιβάλλει στοῦ κόμματος τὶς ἀπόψεις του σχετικά μὲ τὴ δημοκρατικοποίηση τοῦ κόμματος καὶ τῶν σοβιέτ—μόνο πού οἱ μεταρρυθμίσεις πού εἶχε προτείνει καὶ πού εἶχαν ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ κόμμα, ἔμειναν στοῦ χαρτί γιὰ νὰ ξεχαστοῦν μέσα στὴν παραζάλη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Ἡ παλινόρθωση τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας ἦταν τὸ κύριο αἶτημα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐτῶν 1920—21. Ζητοῦσαν νὰ σταματήσῃ ἡ διαρκὴς καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἐπέμβαση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς· νὰ τονωθεῖ ἡ δημόσια συζήτηση στὴ «βάση» τοῦ κόμματος καὶ νὰ ἐπιτραπεῖ στὶς μειονότητες νὰ ἐκφράζουν τὴ γνώμη τους καὶ νὰ ἀντιπροσωπεύονται στὴ διοίκηση τοῦ κόμματος. Τὸ Μάρτιο τοῦ 1920, ὁ Ὀμπολένσκι δήλωνε στοῦ 9ο συνέδριο τοῦ Κόμματος:

«Ὁ σύντροφος Λένιν ὑποστηρίζει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ συνίσταται στοῦ ὅτι τὸ Συνέδριο τοῦ Κόμματος ἐκλέγει τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ, ἢ ὅποια διευθύνει τὸ κόμμα. Μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουμε μ' αὐτὴν τὴν κάπως περίεργη ἀποψη. Πιστεύουμε ὅτι ὁ δημοκρατικὸς συγκεντρωτισμὸς συνίσταται ἀπὸ τοῦτο: οἱ ἀδελφεὶς τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐφαρμόζονται ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς ὀργανισμοὺς χωρὶς αὐτοὶ νὰ χάνουν τὴν αὐτονομία καὶ τὴν ὑπευθυνότητά τους» (1).

Τὸ πρόγραμμα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ περιοριζόταν λοιπὸν στὴν ὑπεράσπιση τῆς αὐτονομίας τῶν τοπικῶν ὀργανῶν τοῦ κόμματος καὶ τῶν σοβιέτ ἀπέναντι στὴν παντοδυναμία τοῦ κέντρου. Ἄλλ' ἄλλη μιὰ φορά: πῶς ἦταν δυνατό ἓνα μειοψηφοῦν κόμμα νὰ ἐπιβληθεῖ πάνω στὴν πλειοψηφία χωρὶς νὰ ἐντείνει στοῦ μᾶξιμουμ τὴν ἐξουσία τῆς ἡγεσίας του καὶ χωρὶς νὰ δώσει τὸ μᾶξιμουμ τῆς δύναμης στοὺν ὀργανωτικὸ του μηχανισμό;

Γραφειοκρατικὴ ἢ ἐργατικὴ διαχείριση τῆς παραγωγῆς; Σοβιετικὴ δημοκρατία ἢ κομματικὴ δικτατορία; Ἐσωκομματικὴ δημοκρατία ἢ γραφειοκρατικὸς συγκεντρωτισμὸς; Αὐτὰ τὰ προβλήματα εἶχαν ἀρχίσει νὰ συζητοῦνται στοῦ περίφημο 11ο Συνέδριο τοῦ Κ. Κ., μέσα στὴν πυρετώδη ἀτμόσφαιρα τοῦ τέλους τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναταραχῆς στὶς πόλεις καὶ στὴν ὑπαιθρο, ὅταν ἡ ἐξέγερση τῆς Κρονστάνδης ἔδειξε γιὰ πρώτη φορά τὴ σοβαρότητα τῆς κατάστασης.

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Shapiro: ἔνθ. ἀν., σελ. 191.

62. Ἡ ἐξέγερση τῆς Κρονστάνδης

Ὁ χειμώνας τοῦ 1920 - 1 ἦταν ἰδιαίτερα σκληρὸς στὴν Πετρούπολη παρ' ὅλον ὅτι *ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶχε τότε ἐλαττωθεῖ κατὰ τὰ δύο τρίτα*. Τὰ τρόφιμα εἶχαν ἀρχίσει νὰ σπανίζουν ἀπὸ τὸ 1917 καὶ ἡ κατάσταση ἐπιδεινωνόταν λόγω τῆς καταστροφῆς τῆς γεωργίας, τῆς πτώσης τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πλήρους ἐξάρθρωσης τῶν μεταφορῶν.

Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ὀλάκερη ἡ Ρωσία ζοῦσε ἀπὸ τὸ τρὸκ καὶ τὴ μαύρη ἀγορά. Μιά τέτοια μαύρη ἀγορὰ ὑπῆρχε καὶ στὴν Πετρούπολη ὅταν ξαφνικά, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1920, ὁ Ζηνόβιεφ, ὁ παντοδύναμος Πρόεδρος τοῦ Σοβιέτ τῆς Πετρούπολης, ἀπαγόρευσε τὴν ἄσκηση μιᾶς ὁποιασδήποτε ἐμπορικῆς δραστηριότητος, παρ' ὅλον ὅτι οἱ κρατικὲς ὑπηρεσίαι ἐπισιτισμοῦ ἦταν παντελῶς ἀνίκανες νὰ ἐξασφαλίσουν τὸν ἀνεφοδιασμὸ τῆς πόλης. Κλείνοντας καὶ τὸ τελευταῖο ἐμπορικὸ κατάστημα, ἡ κυβέρνησις ἄνοιγε τὴν πόρτα στὴν πείνα: τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1921, οἱ ἐργάται τῆς βαρειᾶς βιομηχανίας, δηλαδὴ οἱ πιὸ καλοπληρωμένοι βιομηχανικοὶ ἐργάται, ἔθεωροῦνταν προνομιούχοι γιατί τὰ δελτία τοὺς ἔδιναν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν 800 γραμμάρια μαῦρο ψωμί τὴν ἡμέρα! Κατὰ τὶς ἐπίσημες στατιστικὰς, οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν τῆς Πετρούπολης εἶχαν πέσει στὰ 8,9% τῶν μισθῶν τοῦ 1913.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ν' ἀποροῦμε πού οἱ ἐργάται τῆς Πετρούπολης, πού εἶχαν βρεθεῖ στὴν πρωτοπορία τῶν δύο ἐπαναστάσεων τοῦ 1905 καὶ τοῦ 1917, χρησιμοποίησαν τὸ μόνον μέσον πού τοὺς ἔμεινε γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸν ἑαυτὸ τους: τὴν ἀπεργίαν.

Ἀνάμεσα στίς 23 καὶ τίς 28 Φεβρουαρίου ἕνα κύμα ἀπεργιῶν ἐξέσπασε στὰ κυριότερα ἐργοστάσια τῆς Πετρούπολης. Τὰ αἰτήματα τῶν ἀπεργῶν ἦταν κυρίως οἰκονομικά: ζητοῦσαν ἀνάμεσα σι' ἄλλα τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλεύθερης κυκλοφορίας σὲ μιὰ ζώνην 50 χλμ. γύρω ἀπὸ τὴν πόλιν, τὴν κατάργησιν τῶν ἀστυνομικῶν περιορισμῶν πού ἐπέβαλε ἡ κυβέρνησις γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν ἀνάμεσα στὴν ὑπαιθρον καὶ τὴν πόλιν. Δίπλα ὅμως σ' αὐτὰ τὰ καθαρὰ οἰκονομικά συνθήματα, πολλὰς ἀπεργιακὰς ἐπιτροπὰς διατύπωναν καὶ ὀρισμέναι διεκδικήσεις καθαρὰ πολιτικοῦ περιεχομένου ἀπαιτώντας τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθεροτυπίας, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πολιτικῶν κρατουμένων, κλπ.

Εἰς ἀπάντησιν, ἡ Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ κηρύξει τὴν κατάστασιν πολιτορίας στὴν Πετρούπολιν: ἀπαγόρευσε τὴν κυκλοφορίαν στοὺς δρόμους μετὰ τίς 11 τὴ νύχταν καὶ κάθε δημόσια συγκέντρωσις μὴ ἐγκεκριμένη ἀπὸ τίς ἀρχάς, συνέλαβε τοὺς πιὸ δραστήριους ἀπὸ τοὺς ἀπεργοὺς καὶ ἔβαλε σὲ ἐπιφυλακὴ τίς ἔνοπλεις δυνάμεις. Τότε ἀκριβῶς ἐγίνε κάτι πού κανεὶς δὲν τὸ περιμενε: οἱ ναῦται τῆς Κρονστάνδης, τὰ πληρώματα τοῦ στόλου τῆς Βαλτικῆς, πού ἦταν ὡς τὰ τότε οἱ πιὸ φανατικοὶ ὑποστηρικτὰς τῶν μπολσεβίκων καὶ πού εἶχαν παίξει ἕνα ἀποφασιστικὸ ρόλον στὴν

ἐπανάσταση ἀπὸ τὴν προπαρασκευὴ τοῦ πραξικοπήματος μέχρι τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἦρθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀπεργούς τῆς Πετρούπολης καὶ ψήφισαν στὶς 28 Φεβρουαρίου 1921 μιὰ ἀπόφαση ποὺ τὰ κυριότερα τῆς σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. Δεδομένου ὅτι τὰ σημερινὰ σοβιετὰ δὲν ἐκφράζουν τὴ θέληση τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν, θὰ πρέπει νὰ γίνουν ἀμέσως νέες ἐκλογές στὰ σοβιετὰ μὲ μυστικὴ ψηφοφορία καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐλεύθερη προεκλογικὴ προπαγάνδα.

2. Νὰ ἀναγνωριστῆ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ τῆς ἔκφρασης στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀγρότες, τοὺς ἀναρχικοὺς καὶ τὰ ἀριστερὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα.

3. Νὰ ἀναγνωριστῆ τὸ δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης συνάθροισης καὶ ἡ αὐτονομία τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων καὶ τῶν ἀγροτικῶν ὀργανώσεων.

4. Νὰ ἀπελευθερωθοῦν ὅλοι οἱ σοσιαλιστὲς πολιτικοὶ κρατούμενοι.

5. Νὰ ἀναθεωρηθοῦν ὅλοι οἱ φάκελλοι τῶν κρατουμένων στὶς φυλακὲς καὶ τὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης.

7. Νὰ καταργηθοῦν ὅλοι οἱ θεσμοὶ τῆς πολιτικῆς καθοδήγησης γιατί κανένα κόμμα δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ προνόμιο νὰ παίρνει χρεῖματα ἀπὸ τὸ κράτος γιὰ νὰ προπαγανδίζει τίς ἰδέες του καὶ ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἐλεύθερα ὀργανωμένους ἐκπολιτιστικοὺς δμίλους.

9. Νὰ ἐξισωθοῦν οἱ μισθοὶ ὅλων τῶν ἐργαζομένων ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κἀνον μιὰ ἀνθνυγεινὴ καὶ ἐπικίνδυνη ἐργασία.

11. Νὰ δοθῆι στοὺς ἀγρότες τὸ δικαίωμα τῆς πλήρους κυριότητος πάνω στὰ κτῆματά τους ὅπως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν δικὰ τους ποίμνια, ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ μὴ χρησιμοποιοῦν μισθωτοὺς ἐργάτες.

15. Νὰ ἐπιτραπῆ ἡ ἐλεύθερη βιοτεχνικὴ παραγωγή ποὺ δὲν χρησιμοποιεῖ τὴ μισθωτὴ ἐργασία» (1).

Μόλις μαθεύτηκε αὐτὴ ἡ ἀνοιχτὰ ἀντιμπολσεβικικὴ ἀλλὰ πιστὴ στὸ σοσιαλιστικὸ καὶ σοβιετικὸ ἰδεώδες ἀπόφαση, τὸ κόμμα ζήτησε νὰ συνδιαλλαχτῆ μὲ τοὺς δυσαρεστημένους, ἀλλὰ ὅλες του οἱ προσπάθειες ἀπέτυχαν. Στὶς 2 Μαρτίου, οἱ ναῦτες τῆς Κρονστάνδης σχημάτισαν μιὰ προσωρινὴ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ζήτησαν νὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς Πετρούπολης. Ἡ κυβέρνησις τοὺς ἔστειλε ἀμέσως ἓνα τελεσίγραφο καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ ἀπάντησι τῶν ἐπαναστατημένων ναυτῶν, ὁ Κόκκινος Στρατὸς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Τουχατσέφσκι ἄρχισε τίς ἐχθροπραξίες στὶς 7 Μαρτίου. Ἐντεκα μέρες ἀργότερα ἡ ἐξέγερσι εἶχε πινεῖ στὸ αἷμα. Εἰρωνεῖα τῆς ἱστορίας : ἡ καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας συνέπεσε μὲ τὴν πεντηκοστὴ ἐπέτειο τῆς Παρισίνης Commune!

Φυσικὰ, ἡ μπολσεβικικὴ προπαγάνδα ἔκανε ὅτι μποροῦσε γιὰ νὰ παραμορφώσῃ τὸ νόημα τῆς ἐξέγερσης τῶν ναυτῶν τῆς Κρονστάνδης ποὺ ὁ Τρότσκι τοὺς ὀνόμαζε λίγο πρωτύτερα «τιμὴ καὶ ὑπερῆφάνεια τῆς ἐπανάστασης»! Κατ' ἀρχὴν, κυκλοφόρησαν τὴ διάδοσις ὅτι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν βρισκόνταν ἓνας φανταστικὸς λευκὸς στρατηγός. Ἀλλὰ καθὼς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὰ πνεύματα ἦταν πολὺ λιγότερο εὐπι-

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν Ida Mett : La Commune de Cronstadt (ἔκδ. Spartacus=1948) σελ. 30-1.

στα από σήμερα, ή επίσημη προπαγάνδα προτίμησε να δώσει στην εξέγερση της Κρονστάνδης την όψη μιᾶς σατανικής συνωμοσίας τῶν λευκῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν μενσεβίκων πού κατόρθωσαν νὰ παρασύρουν τίς ἀφελεῖς μάζες. Ἀλλά οἱ μενσεβίκοι δὲν παίξαν κανένα ρόλο στὴν εξέγερση πού ὑπῆρξε τὸ αὐθόρμητο καὶ ἄλλωστε ἀνοργάνωτο ξέσπασμα τῆς δυσαρέσκειας κοὶ τῆς ἀπαγοήτευσης αὐτῶν πού εἶχαν σταθεῖ στὴν πρωτοπορία τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνα καὶ πού δὲν ἀνέχονταν πιά τὴ δικτατορία μιᾶς μειοψηφίας πού δὲν κρατιόταν στὴν ἐξουσία παρὰ μόνο στὸ μέτρο πού καταπατοῦσε ὄχι μόνο τὸ οὐτοπικό της πρόγραμμα καὶ τίς δημαγωγικὲς της ὑποσχέσεις, ἀλλὰ καὶ τίς πιὸ στοιχειώδεις κατὰκτησεις τῆς ἐπανάστασης (1).

Ἡ εξέγερση τῆς Κρονστάνδης ἦταν ἡ παροξυστικὴ ἔκφραση τῆς ἀπογοήτευσης πού βασίλευε ταυτόχρονα στὴν ἐργατικὴ τάξη, τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα καὶ τίς μεγάλες ἀγροτικὲς μάζες :

1) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν *ἐργατικὴ τάξη*, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ ὑπενθυμίσουμε τὸ ἀπεργιακὸ κῶμα πού ξέσπασε στὴ μητρόπολη τοῦ μπολσεβικισμοῦ : τὴν Πετρούπολη.

2) Τίποτε δὲν ἐκφράζει καλύτερα τὴν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε μέσα στὸ *κόμμα* ἀπὸ τὴν ὄξυνση τῶν ἐνδοκομματικῶν ἀντιθέσεων πού ἀποκορυφώθηκε μὲ τὴ «συνδικαλιστικὴ συζήτηση» τοῦ 1920—1, καὶ τὸ κῶμα τῶν παραιτήσεων πού παρατηρήθηκε ἀμέσως μετὰ τὴ λήξη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου : χαρακτηριστικὸ τῆς κρίσης τοῦ κόμματος εἶναι ὅτι, στὴν Κρονστάνδη, γύρω ἀπὸ τὰ 50 % τῶν μελῶν τοῦ κόμματος ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὴν εξέγερση καὶ τὰ 40 % ἔμειναν «οὐδέτεροι» (2).

3) Τὸ αἶτημα πού διετύπωσαν οἱ ἐπαναστάτες τῆς Κρονστάνδης σχετικὰ μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὸν κρατικὸ καταναγκασμὸ, προοριζόταν ν' ἀνοίξει τὰ μάτια τῆς μπολσεβικικῆς κυβέρνησης μπρὸς στὴν ἀπόγνωση τῶν ἀγροτῶν, πού ὕφισταντο μιὰ ἀνηλεὴ καταπίεση ἀπὸ τὰ τοπικὰ ὄργανα τοῦ κόμματος καὶ τῆς Τσέκας καὶ πού ἦταν ἀπαυδισμένα ἀπὸ τίς ἐπιτάξεις καὶ τίς πολυποικίλες ἀγγαρεῖες. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν εξέγερση, στίς 14 Φεβρουαρίου 1921, ὁ Λένιν εἶχε δεχτεῖ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀγροτῶν ἀπὸ τὸ Ταμπόφ ὅπου ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ εἶχε πάρει τίς διαστάσεις ἑνὸς ἀληθινοῦ κλεφτοπόλεμου : ἦταν σαφές ὅτι τὸ σύστημα τῆς στρατιωτικῆς κινητοποίησης τῆς ἀγροτικῆς μάζας καὶ τῶν αὐθαίρετων ἐπιτάξεων εἶχε ὀλοκληρωτικὰ χρεωκοπήσει κι' ὅτι ἡ διατήρησή του θὰ εἶχε τίς πιὸ καταστροφικὲς συνέπειες, τόσο γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τῶν ἀστικῶν κέντρων, ὅσο καὶ γιὰ

1) Σχετικὰ μὲ τὴν εξέγερση τῆς Κρονστάνδης, βλ. τὸ προαναφερθὲν ἔργο τῆς Ida Mett. Καὶ ἐπίσης Voline : *La Révolution inconnue*, 1917-1921. Παρίσι, χωρὶς ἡμερομηνία. L. Shapiro : ἔνθ. ἀν. Κεφ. XVI. D. Fedotoff—White : *the Growth of the Red Army*, 1944, Κεφ. V.

2) Βλ. L. Shapiro : ἔνθ. ἀν. σελ. 251.

τήν αγροτική μάζα που στρεφόταν κάθε μέρα και άπειλητικότερη έναντιον του καθεστώτος.

Ποιά ήταν ή απάντηση του Λένιν στο τριπλό πρόβλημα που έθετε ή δυσαρέσκεια τών έργατων, ή διάσπαση τής ενότητας του κόμματος και ή ανταρσία τών αγροτών ;

Ή απάντησή του ήταν απλή: 1) "Αν οί εργάτες ήταν δυσαρεστημένοι, είναι γιατί είχαν πάψει να είναι στο ύψος τής «άποστολής του προλεταριάτου»: μόνο τó κόμμα αντιπροσώπευε τó άληθινό προλεταριάτο — κι' άς είχε πάψει ν' άποτελείται από πραγματικούς προλεταριους. Άλλά 2) αυτό τó ίδιο τó κόμμα έπρεπε να έκκαθαρισθεϊ άπ' όλους τούς νοσταλγούς του «προλεταριακού σοσιαλισμού» και τής έσωκομματικής δημοκρατίας, και να γίνει ολοκληρωτικά μονολιθικό για να μπορέσει ν' ανταποκριθεϊ στην άποστολή που ή ιστορία είχε αναθέσει στο άνάξιο προλεταριάτο. Και 3) ό λεγόμενος «πολεμικός κομμουνισμός» έπρεπε να έγκαταληφθεϊ και να παραχωρηθούν όλες οί δυνατές *οικονομικές έλευθερίες* στους έμπόρους, τούς βιοτέχνες και τούς αγρότες που κατά τά άλλα έπρεπε ν' άπογυμνωθούν έντελώς από κάθε ίχνος *πολιτικής έλευθερίας*.

Με τó δεύτερο και τó τρίτο σημείο θ' άσχοληθοίμε στα δύο έπόμενα μέρη αυτού του κεφαλαίου. Αυτό που θά μάς άπασχολήσει έδώ είναι ή στάση του μπολσεβικικού κόμματος άπέναντι στο προλεταριάτο.

63. Άπό τόν «προλεταριακό σοσιαλισμό» στον γραφειοκρατικό καπιταλισμό

Τίποτε δέν προδιέθετε τόν Λένιν να πάρει στα σοβαρά τούς προλεταριους — έννοοίμε όχι βέβαια τούς φανταστικούς προλεταριους που έδρεύουν στη χιλιαστική εικονογραφία τής «προλεταριακής έπιστήμης», αλλά τούς πραγματικούς, με σάρκα και όστα άνθρώπους, που δουλεύουν στα εργοστάσια και που παλεύουν καθημερινά να βγάλουν τó ψωμί τους, να μη τó χάσουν, να εξασφαλίσουν ένα σχετικóτατα καλύτερο βιοτικό επίπεδο, ανθρωπινότερους όρους εργασίας, μιá λιγότερο αντίθετη προς τήν ανθρωπινή τους αξιοπρέπεια θέση μέσα στην παραγωγή, κ.ο.κ. Άνίκανο να βρεθεϊ στο ύψος τής «προλεταριακής έπιστήμης», προσκολλημένο στα ταπεινά άμεσα του συμφέροντα, άνίκανο έπιπλέον να αισθανθεϊ μιá βαθύτερη ανθρωπινή άλληλεγγύη με τίς άλλες καταπιεσμένες τάξεις, τó προλεταριάτο δέν ήταν για τόν Λένιν παρά τó πιό άποτελεσματικό μέσο που μπορούσε να χρησιμοποιήσει ή επαναστατική ίντελλιγκέντσια για να πραγματοποιηίσει τó άπραγματοποίητο μεσσιανικό ιδεώδες που τής άνέθεταν οί προσοορες.

Ή «πρωτοπορία» δέν ζούσε παρά μόνο στο μέτρο που πίστευε στην ιδέα τής Ήπανάστασης και τή μυστικοποσθη έπαγγελία του «έξεται ό ούρανός καινός και ή γη καινή». "Αν τó πραγματικό προλεταριάτο είχε πάψει να τήν άκολουθεϊ, ή εξήγηση ήταν πολú απλή: ή τάξη — μεσσίας γινόταν ένοχη έσχάτης προδοσίας άπέναντι του έαυτου της. Οί ναυτες τής Κρονστάνδης ήταν «προλετάριοι» όσο υπάκουαν στους

μπολσεβίκους. Ἐφ' ἧς στιγμῆς ἄρχισαν νὰ ἀμφιβάλλουν καὶ νὰ διαφωνοῦν μὲ τὴν «πρωτοπορία», ἔπαψαν νὰ εἶναι «προλετάριοι» καὶ ἀποδείχτηκαν «μικροαστοὶ» ἢ μάλλον «ἀγρότες» (1)!

Αὐτὴ πάντως ἦταν ἡ «κοινωνιολογικὴ» ἐξήγηση ποὺ ἔδωσε τὸ κόμμα, καὶ πρῶτος ὁ Τρότσκι, στὰ γεγονότα τῆς Κρονστάνδης: ἂν οἱ ναῦτες καὶ ἰδιαιτέρως οἱ κομματικοὶ ἐλύγισαν αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν ἦταν αὐθεντικοὶ βιομηχανικοὶ ἐργάτες, ἀλλὰ διατηροῦσαν ἀκέραιους τοὺς δεσμούς μετὰ τὴν ὑπαιθρο, ἂν δὲν ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμα νὰ εἶναι ἀγρότες (2). Μήπως χρειάζεται νὰ προσθέσουμε ὅτι αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα μυρίζουν ἀπὸ μακριὰ τὴ σοφιστεία; Ὅπως εἴπαμε ἤδη, ἡ ρωσικὴ ἐργατικὴ τάξη στὸ σύνολό της δὲν εἶχε προλάβει ἀκόμα νὰ ἀποκρυσταλλωθεῖ σὰν τάξη καὶ ἔφερε ἀκόμα τὴ σφραγίδα τῆς ἀγροτικῆς τῆς προέλευσης (3): ἂν αὐτὸ δὲν τὴν ἐμπόδισε νὰ εἶναι ἐπαναστατικὴ τὸ 1917, γιὰ ποῖο λόγο νὰ πιστέψουμε ὅτι αὐτὸ εἶναι ποὺ τὴν ἔκανε «ἀντιδραστικὴ» τὸ 1921; Βέβαια, τὸ 1921 τὰ 66,7% τῶν κομμουνιστῶν τοῦ στόλου τῆς Βαλτικῆς ἦταν ἀγροτικῆς καὶ ὄχι ἐργατικῆς προέλευσης, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀναλογία δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν: σ' ὅλους τοὺς κομμουνιστικούς πυρῆνες τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ, οἱ ἀγρότες ἀποτελοῦσαν τὴν πλειοψηφία. Ἀκόμα μέχρι τὸ 1925, ὅταν ἡ βιομηχανία εἶχε σχετικὰ ἀνασυγκροτηθεῖ καὶ τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο εἶχε ξαναγίνει μιὰ κοινωνικὴ πραγματικότητα, οἱ ἀγρότες ἀποτελοῦσαν τὰ 58,2% τῶν κομμουνιστικῶν πυρῆνων τοῦ στρατοῦ. Κι' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κόμμα ἔχανε κάθε μέρα καὶ περισσότερο τὸν ἐργατικὸ του χαρακτήρα: τὸ 1920, οἱ ἐπίσημες στατιστικὲς μᾶς δείχνουν ὅτι τὰ 30% τῶν μελῶν τοῦ κόμματος ἦταν ὑπάλληλοι καὶ τὰ 28,2% ἀγρότες: ἂν πάρουμε στὰ σοβαρὰ τὴν κοινωνιολογικὴ ἀλχημεία τῶν μπολσεβίκων, γιατί τάχα νὰ πιστέψουμε ὅτι ἓνα κόμμα ἀποτελούμενο ἀπὸ μιὰ πλειοψηφία ὑπαλλήλων καὶ ἀγροτῶν ἦταν πιὸ «προλεταριακόν» ἀπὸ τοὺς ἀγροτικῆς προέλευσης προλεταρίους;

Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ ἄμετρη ἐμπιστοσύνη ποὺ ἡ «πρωτοπορία» αἰσθανόταν γιὰ τὸν ἑαυτὸ της θρεφόταν ἄμεσα ἀπὸ μιὰ ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη *δυσπιστία* πρὸς τοὺς ἐργάτες. Οἱ ἐργάτες εἶχαν πάψει νὰ εἶναι ἐργάτες καὶ περνοῦσαν στὸ *no man's land* τῆς κοινωνιολογίας: ἦταν ἐργάτες ὄχι γιατί δούλευαν στὰ ἐργοστάσια, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνο στὸ μέτρο ποὺ ἀκολουθοῦσαν τυφλὰ τὶς ντιρεκτίβες τοῦ κόμματος. Παύαν νὰ εἶναι ἐργάτες μόλις τολμοῦσαν ν' ἀμφισβητήσουν τὴ σοφία τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Βέβαια, λέει ὁ Λένιν, μιὰ τέτοια ἀντίληψη γιὰ τὴν πρωτεύουσα οὐσία τοῦ προλεταριάτου δὲν μοιάζει νὰ συμφωνεῖ μετὰ τὸ μαρξιστικόν

1) Στὴ γλῶσσα τοῦ Λένιν καὶ τῶν τότε μπολσεβίκων, «ἀγρότης» σήμαινε «σύμμαχος τοῦ καπιταλισμοῦ»! Βλ. παρακάτω.

2) Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι τὸ ἴδιο ἐπιχείρημα χρησιμοποίησε καὶ ὁ Sartre γιὰ νὰ ἀποδοκιμάσει τὴν ἐπανάσταση τῆς Βουδαπέστης τὸ 1956!

3) Βλ. πιὸ πάνω.

όρισμό της εργατικής τάξης. 'Αλλά νά τί συμβαίνει:

«Χρησιμοποιοῦμε συχνά τόν ὄρο «ἐργάτες» καί νομίζουμε ὅτι ὁ ὄρος αὐτός ἐννοεῖ τὸ προλεταριάτο τῶν ἐργοστασίων. 'Αλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου σωστὸ (sic!). Στὸν τόπο μας ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ δῶθε, ἓνα πλήθος ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτα τὸ προλεταριακὸ (sic) πῆγαν στὰ ἐργοστάσια. 'Αλλά δὲν πῆγαν γιὰ νὰ δουλέψουν — πῆγαν στὰ ἐργοστάσια γιὰ νὰ τὰ μετατρέψουν σὲ λημέρια τους. 'Ακόμα καὶ σήμερα, οἱ κοινωνικὲς καὶ οικονομικὲς συνθῆκες μποροῦν ἄραγε νὰ ἐκλύσουν τοὺς ἀληθινούς προλεταρίους (sic) στὰ ἐργοστάσια; 'Όχι, δὲν μποροῦν (sic). Μποροῦν, κατὰ τὸν Μάρξ. 'Αλλά ὁ Μάρξ δὲν μιλοῦσε γιὰ τὴ Ρωσία (sic). Μιλοῦσε γιὰ τὸν καπιταλισμὸ στὸ σύνολό του, ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα καὶ μετὰ. Αὐτὰ ποὺ ἔλεγε ἦταν σωστὰ ἐπὶ 600 χρόνια. 'Αλλά δὲν εἶναι σωστὰ προκειμένου γιὰ τὴ σημερινὴ Ρωσία. Πολὺ συχνὰ αὐτοὶ ποὺ πᾶνε στὰ ἐργοστάσια δὲν εἶναι προλετάριοι, ἀλλὰ κάθε λογῆς ὑποκείμενα» (!)!

Κάθε φράση τοῦ ἐκπληκτικοῦ αὐτοῦ κειμένου μας δίνει τὸ μέτρο τῆς ἰδεολογικῆς σύγχυσης ποὺ ἐπικρατοῦσε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιόδου τῆς μετάβασης ἀπὸ τὸν προλεταριακὸ σοσιαλισμὸ στὸ γραφειοκρατικὸ καπιταλισμὸ καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ δικτατορία τοῦ μονολιθικοῦ κόμματος. Κατ' ἀρχήν, ἡ διάκριση ἀνάμεσα στοὺς «ἐργάτες τῶν ἐργοστασίων» καὶ τοὺς «ἀληθινούς προλεταρίους» εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη μυστικοπαθής: προϋποθέτει τὴν ὕπαρξη μιᾶς «προλεταριακότητος» ποὺ σὰν τίς *formae substantiales* τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας εἶναι κυριολεκτικὰ *ante rem* καὶ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τοὺς προλεταρίους. 'Η ἰδέα ὅτι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀντιμετωπίζοντας τὸ φάσμα τῆς πείνας, πῆγαν νὰ δουλέψουν στὰ ἐργοστάσια ἀνάμεσα στὸ 1917 καὶ τὸ 1921, ἦταν ὑποπτα «ὑποκείμενα» ποὺ θέλησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἐργοστάσια σὰν ὀρμητήρια κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ — μιὰ τέτοια ἰδέα εἶναι κυριολεκτικὰ ἓνα παραλήρημα, ἂν δὲν ἐκφράζει μιὰ συστηματικὴ μανία καταδίωξης. 'Ο μαρξισμός, καὶ κυρίως ἡ πείρα διδάσκει ὅτι πρῶτα οἱ ἄνθρωποι πᾶνε στὰ ἐργοστάσια καὶ ὕστερα γίνονται προλετάριοι (δηλαδὴ ταξικὰ συνειδητοποιημένοι ἐργάτες): πῶς εἶναι δυνατό νὰ πεῖ κανεὶς, μαζύ μὲ τὸν Λένιν, ὅτι ἔλειπε ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τοῦ 1921 αὐτὴ ἡ «προλεταριακότητος», καὶ μάλιστα ἡ «ἀληθινὴ» προλεταριακότητος ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἦταν ἀποκλειστικὸ κτῆμα μιᾶς «πρωτοπορίας» ἀποτελούμενης βασικά ἀπὸ *déclassés* διανοούμενους καὶ ἐπαγγελματίες πολιτικούς; 'Ο Μάρξ ἔμενε πάντοτε ἡ ἀθηνεΐα γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πραγματικὰ ζητήματα ποὺ ἔθετε ἡ πραγματικὴ κατάσταση στὴ Ρωσία! 'Η Ρωσία τοῦ 1921, ὅπου ἄρχιζε νὰ βασιλεύει ὁ «ὀρθόδοξος μαρξισμός», ἦταν ἡ μόνη χώρα ποὺ διέψευδε τίς θεωρίες τοῦ Μάρξ! αὐτὴ ἦταν ἡ νέα ἄποψη τοῦ Λένιν, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ κάνει ἓνα βῆμα χωρὶς νὰ κάνει μιὰ παραπομπὴ στὸν Μάρξ!

Τὸ ὅτι ἡ εργατικὴ τάξη ἀνεχόταν ὀλοένα καὶ λιγότερο τὴ δικτατορία τοῦ κόμματος καὶ ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ πιστεύει στὰ συνθῆ-

1) Λένιν: Πολιτικὴ Εἰσῆγηση στὸ 11^ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ. 'Εθν. ἀν. II, 973.

ματα που οί ἴδιοι οί μπολσεβίκοι εἶχαν χρησιμοποιήσει γιὰ νὰ τὴν ξεσηκώσουν κατὰ τῆς Προσωρινῆς Κυβέρνησης, σήμαινε τώρα ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξη εἶχε πάψει ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ «ἀληθινούς» προλεταρίους! Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὑπῆρχαν οἱ «ἀληθινοί» προλετάριοι, *δηλαδή τὸ κόμμα*, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ «ἐμπειρικοί» ἐργάτες, δηλαδή οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάτες, που ὁ Λένιν τοὺς θεωροῦσε σὰν μιὰ *tabula rasa* που μποροῦσε νὰ πάρει ὅλα τὰ χρώματα τῆς Κοινωνιολογικῆς Ἱριδος, ἀνάλογα μετὶς τὰσεις τῆς στιγμῆς. Τὸ προλεταριάτο ἦταν «*ἐξασθενημένο καὶ μέχρις ἕνα ὀρισμένο σημεῖο déclassé ἀπὸ τὴν κατάρρευση αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς ὕλικῆς του βάσης: τῆς μεγάλης μηχανικῆς βιομηχανίας*» (1). Αὐτὸ ἦταν ἀλήθεια —κι' αὐτὸ ἐξηγεῖ τὸ πῶς ἡ ἐργατικὴ τάξη βρέθηκε ἀδύναμη καὶ ἄοπλη μπρὸς στὴ νέα ἄρχουσα τάξη που δημιουργεῖτο μέρα μετὶς τῆς μέρας μέσα στοὺς κόλπους τοῦ νέου καθ' ἑαυτὸν καὶ πάνω στὴ βάση τῆς κρατικοποίησης τῆς οἰκονομίας. Ἀλλ' ἂν θέλουμε νὰ καταλάβουμε τὸ πῶς ἡ ἄνοδος αὐτῆς τῆς νέας ἄρχουσας τάξης ἐγινε τόσο γρήγορα, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ δοῦμε τὰ πρακτικὰ συμπεράσματα που ἔβγαλε ὁ Λένιν ἀπ' αὐτὴ τὴν πραγματικὴ ἐξασθένιση καὶ τὸ déclassement τοῦ προλεταριάτου. Ποιὲς εἶναι οἱ «*πραγματικὲς δυνάμεις τῆς ἐργατικῆς τάξης*», ρωτᾷ ὁ Λένιν, κι' ἀπαντᾷ: «*Αποτελοῦνται σήμερον ἀπὸ τὴν προλεταριακὴ πρωτοπορία (τὸ ρωσικὸ Κομμουνιστικὸν Κόμμα) καὶ ὕστερον ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ πιδ ἐξασθενημένα ἀπὸ τὸ déclassement καὶ τὰ πιδ ἐπιρροπῆ πρὸς τὶς μενσεβικικὲς καὶ ἀναρχικὲς ἀμφιταλαντεύσεις*» (2).

Οἱ «μενσεβικικὲς ἀμφιταλαντεύσεις» ἦταν τὸ παλλαϊκὸ αἶτημα τῆς ἐπιστροφῆς στὶς δημοκρατικὲς ἀρχὲς διακυβέρνησης! Οἱ «ἀναρχικὲς ἀμφιταλαντεύσεις» ἦταν αὐτὲς που φανερώνονταν μέσ' στὸ πρόγραμμα τῆς «Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης» που ζήτησε τὴν πραγματοποίηση τῶν ὑποσχέσεων τοῦ 1917! Αὐτοὶ οἱ ἀδιόρθωτοι νοσταλγοὶ κατηγοροῦσαν τοὺς μπολσεβίκους ὅτι «δὲν εἶχαν πιά ἐμπιστοσύνη στὴν ἐργατικὴ τάξη» (3) καὶ «ρίχναν συνθήματα που θύμιζαν τὰ συνθήματα τῆς Κρονστάνδης τὴν ἄνοιξη τοῦ 1921» (4). Ἀλλὰ ἡ πυρκαγιὰ τῆς Κρονστάνδης εἶχε φανερώσει τὴν ἔκταση τῶν κινδύνων που ἀπειλοῦσαν τὴν μπολσεβικὴ μονοκρατορία. Καὶ ὁ Λένιν εἶχε ἐπωφεληθεῖ γιὰ νὰ ἐπιβάλλει στὸ κόμμα του τὴ μονολιθικὴ ὁμοφωνία που ὄνειρευόταν ἤδη ἀπὸ τὸ 1902, καὶ γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ συγκεκριμένα ἀπὸ τοὺς πουριτανούς τῆς Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης, που ἀντιτάσσαν τὸ ἰδεῶδες τῆς «προλεταριακῆς δημοκρατίας» στὴν πραγματικότητα τῆς μονοκομματικῆς δικτατορίας.

Τὸ 10^ο Συνέδριον τοῦ Κ.Κ. εἶχε συμπέσει μετὶς τὴν ἐξέγερση τῆς Κρονστάνδης! Ἡ ἀπάντησις τοῦ Λένιν ἦταν κεραυνοβόλα. Ἰδοὺ πῶς παρου-

1) Λένιν: *Θέσεις γιὰ τὴν τακτικὴν τοῦ Κ.Κ.* 13)6)1921. Ἐνθ. ἀν. II, 895.

2) Λένιν: *Νέοι καιροί, παλιὰ λάθη.* 20)8)1921. Ἐνθ. ἀν. II, 902—3.

3) Αὐτὸ ἦταν ἕνα κύριον μοτίβο τῆς προπαγάνδας τῆς Ἐργατικῆς ἀντιπολίτευσης.

4) Λένιν: Ἐνθ. ἀν. II, 897.

σιάζει τὸ πρόγραμμα τῆς Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης (παραλείποντας βέβαια νὰ ὑπενθυμῆσι ὅτι ἦταν καὶ τὸ δικό του πρόγραμμα μέχρι τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας):

Ἡ ὀργάνωσις τῆς διεύθυνσης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας πρέπει ν' ἀνατεθεῖ στὸ συνέδριον τῶν εἰρησίων παραγωγῶν πού, συνασπισμένοι σὲ βιομηχανικά συνδικάτα, δρίζουν ἓνα κεντρικὸ ὄργανισμὸ γιὰ νὰ κατευθύνει τὸ σύνολο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας» (1).

Μιά τέτοια ἀντίληψη ἦταν τώρα γιὰ τὸν Λένιν μιὰ ἀπαράδεκτη «ἀναρχο-συνδικαλιστικὴ παρέκκλιση». «Ὁ μαρξισμὸς διδάσκει, λέει τώρα ὁ Λένιν προβάλλοντάς στὸν Μάρξ τὶς δικές του ἀντιλήψεις, *ὅτι μόνον τὸ πολιτικὸ κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης, δηλαδὴ τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα, εἶναι σὲ θέση νὰ καθοδηγήσει, νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ διαπαιδαγωγῆσῃ τὴν πρωτοπορία τοῦ προλεταριάτου καὶ ὅλων τῶν ἐργαζομένων μαζῶν» (2).*

Περὶτεῦε νὰ ποῦμε ὅτι μιὰ τέτοια ἀντίληψη εἶναι ἐντελῶς ξένη πρὸς τὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Ἐνγκελς. Σὲ κανένα μέρος τοῦ ἔργου τους, οἱ ἰδρυτὲς τοῦ «ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ» δὲν φαίνονται νὰ ἀμφισβητοῦν τὴν ἱκανότητα τοῦ προλεταριάτου νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴ δημοκρατικὴ αὐτοδιοίκηση καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου.

Αὐτὴ ἡ «ἀριστοκρατικὴ» ἀντίληψη τοῦ Λένιν γιὰ τὸν ἱστορικὸ ρόλο τῆς «πρωτοπορίας» εἶναι στοὺς ἀντίποδες τῆς ἐμπιστοσύνης πού ἔνοιωθε ὁ Μάρξ (ὅπως καὶ ὅλος ὁ φιλελεύθερος κόσμος τῆς ἐποχῆς του) σὲς δημιουργικὲς ἱκανότητες τῆς μάζας. Ἀντίθετα, γιὰ τὸ Λένιν,

«μόνον αὐτὴ ἡ πρωτοπορία μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ σὲς ἀναπόφευκτες μικροαστικές ἀμφιταλαντεύσεις τῶν ἐργαζομένων μαζῶν, σὲς ἀναπόφευκτες ἐπιβιώσεις τοῦ στενοῦ συνδικαλιστικοῦ πνεύματος καὶ σὲς ὑπολείμματα τῶν συνδικαλιστικῶν προλήψεων. Καὶ μόνον αὐτὴ μπορεῖ νὰ διενθύνει ὅλες τὶς δραστηριότητες τοῦ προλεταριάτου. Ἄλλοιῶς, ἡ δικαιοσύνη τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἀδύνατη» (3).

Γιὰ τὸν Μάρξ, τὰ συνδικάτα ἦταν ἓνα «*σχολεῖο τοῦ σοσιαλισμοῦ*». Γιὰ τὸν Λένιν, τὰ συνδικάτα εἶναι ἓνα ὄργανο — ἀνάμεσα στ' ἄλλα — τοῦ κόμματος. Ἔτσι πού ἡ ἰδέα νὰ ἀνατεθεῖ ἡ διεύθυνση καὶ ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς σὲ ὀργανισμοὺς ἐκλεγμένους ἀπὸ τὸ συνέδριον τῶν βιομηχανικῶν συνδικάτων, ἐσήμαινε γιὰ τὸν Λένιν μιὰ «*πλήρη ὑποτίμηση τοῦ ἡγετικοῦ, παιδαγωγικοῦ καὶ ὀργανωτικοῦ ρόλου πού ἀσκεῖ τὸ κόμμα πάνω στὰ ἐργατικὰ συνδικάτα*» (4).

Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου πού, στὸν Μάρξ, εἶχε τὴν ἔννοια ἐνὸς πλήρους καὶ ὀλοκληρωτικοῦ ἐκδημοκρατισμοῦ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, δὲν σημαίνει, γιὰ τὸν Λένιν, παρὰ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον τὴ δι-

1) Λένιν: *Σχέδιο ἀπόφασης κατατεθειμένο στὸ 10^ο Συνέδριον τοῦ Κ.Κ. γιὰ τὴν ἀναρχο-συνδικαλιστικὴν παρέκκλιση*. Ἐνθ. ἀν. II, 829.

2) Λένιν: Ἐνθ. ἀν. II, 830.

3) Λένιν: Ἐνθ. ἀν., II, 830.

4) Λένιν: Ἐνθ. ἀν. II, 830.

κτατορία του κόμματος, δηλαδή τη δικτατορία μιᾶς ἀπειροελάχιστης μειοψηφίας πάνω στο σύνολο τῶν ἐργαζομένων μαζῶν. Οὔτε ὁ Λένιν, οὔτε ὁ Τρότσκι, οὔτε κανεῖς ἀπό τοὺς σημαίνοντες μπολσεβίκους ἡγέτες δὲν κάθησε μιὰ στιγμή νὰ σκεφτεῖ ψυχραίμα καὶ νὰ καταλάβει τὴν παραδοξότητα τῆς θεωρίας κατὰ τὴν ὁποία ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου ταυτίζεται ὄχι μὲ τὴν ἄσκηση τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸ **προλεταριάτο**, ἀλλὰ μὲ τὴν μονοπώληση τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἓνα **κόμμα**. Αὐτὸ ποὺ τοὺς ξέφευγε ὁλότελα, ἦταν τὸ ὅτι μόνον ὁ δημοκρατικὸς ἔλεγχος, τόσο στὸ πολιτικὸ, ὅσο καὶ στὸ οἰκονομικὸ πεδίο, μποροῦσε νὰ δώσει βαθμιαῖα ἓνα σοσιαλιστικὸ περιεχόμενον στὴν κατάρρηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὴν κρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων. Κανεῖς ἀστὸς ἢ μαρξιστὴς θεωρητικὸς δὲν εἶχε σκεφτεῖ ὡς τὰ τότε νὰ ὀρίσει ἓνα ὁποιοδήποτε κοινωνικο - οἰκονομικὸ καθεστῶς παίρνοντας ὡς βάση ἓνα ὁποιοδήποτε **πολιτικὸ** κριτήριον. Κανεῖς π.χ. δὲν σκέφτηκε ποτὲ νὰ ὀρίσει τὸν καπιταλισμὸ μὲ βάση τὸ ποῖο κόμμα κυβερνάει σὲ τούτη ἢ ἐκείνη τὴν περίοδο! Γιὰ τοὺς μπολσεβίκους, ἡ μονοκομματικὴ δικτατορία καὶ ἡ μονολιθικὴ τοῦ κυβερνητικοῦ μηχανισμοῦ εἶχαν ἀνασχεθῆ σὲ οὐσιώδη κριτήρια τῆς «σοσιαλιστικότητας» τοῦ καθεστώτος! Ἄς ἀκούσουμε τὸν Τρότσκι:

«... Ὁ σοσιαλιστικὸς χαρακτήρας τῆς βιομηχανίας καθορίζεται καὶ ἐξασφαλίζεται κατὰ ἓνα ἀποφασιστικὸ τρόπο ἀπὸ τὸ ρόλο τοῦ κόμματος, ἀπὸ τὴν ἠθελημένη ἐσωτερικὴ συνοχὴ τῆς προλεταριακῆς πρωτοπορίας, ἀπὸ τὴ συνειδητὴ πειθαρχία τῶν διευθυντῶν τῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν ὑπαλλήλων τῶν συνδικάτων, τῶν μελῶν τῶν κομματικῶν πυρήνων σιὰ ἐργοστάσια, κλπ. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι οἱ πολλαπλοὶ αὐτοὶ ουνεκτικοὶ δεσμοὶ ἀρχίζουν νὰ ἐξασθενοῦν, ν' ἀποσυντίθενται, νὰ σπᾶνε, θὰ πρέπει νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι σὲ λίγος καιρὸ δὲν θὰ μείνει τίποτε ἀπὸ τὸ σοσιαλιστικὸ χαρακτηριστῆρα τῆς κρατικῆς βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν, κλπ...» (1).

Ὁ Τρότσκι δὲν φαίνεται κανὲν νὰ ὑποψιάζεται τὴν παραδοξότητα αὐτῶν τῶν ἐπιχειρημάτων ποὺ ἐξαρτοῦν τὸ σοσιαλιστικὸ χαρακτήρα τῆς **βιομηχανίας** ἀπὸ τὴν (ἠθελημένη ἢ ὄχι) μονολιθικὴ τοῦ **κόμματος**!, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ βαθμὸ **αὐτοδιοίκησης** ποὺ ἐπικρατεῖ μέσ' στὰ ἐργοστάσια! Δυνάμει τῆς περιέργης αὐτῆς λογικῆς, ὁ καπιταλιστικὸς χαρακτήρας τῶν ἐργοστασίων τοῦ Krupp προσδιορίζεται ὄχι ἀπὸ τὸ «δεσποτισμὸ τοῦ κεφαλαίου» καὶ τὴν παθητικὴ, ἀπλῶς ἐκτελεστικὴ λειτουργία στὴν ὁποία καταδικάζονται οἱ ἐργάτες, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὀργανωτικὴ διάρθρωση τοῦ κόμματος ποὺ βρίσκεται τούτη ἢ ἐκείνη τῆ στιγμή στὴν κυβέρνηση! Ποιὸς θὰ πίστευε ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ «ὀρθόδοξου μαρξισμοῦ» ἐπρόκειτο μιὰ μέρα ν' ἀπαντήσουν στὸ ἐρώτημα: «ποιὲς εἶναι οἱ σοσιαλιστικὲς παραγωγικὲς σχέσεις;» μὲ τὸ ἐρώτημα: «σὲ ποῖο βαθμὸ συνοχῆς καὶ πειθαρχίας» ἔχει φτάσει ἡ αὐτοτιτλοφορούμενη πρωτοπορία;! Ὡς τὰ τότε, ὅλοι οἱ μαρξιστές, καὶ ἰδιαιτέρως οἱ λενινιστές, πίστευαν ὅτι στὴν «**οὐσιαστικὴ οἰκονομικὴ ὀργάνωση τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας**» (2), ὅλο τὸ βάρος

1) Leon Trotsky: The Third International after Lenin, σελ. 360.

2) Marx: Die Deutsche Ideologie, σελ. 71.

πέφτει πάνω στην ανάπτυξη και την τελειοποίηση των θεσμών της «προλεταριακής δημοκρατίας»: τον έργατικό έλεγχο και την έργατική διαχείριση της παραγωγής! Ποιός θα πίστευε ότι ή άρχή της μονολιθικής ένότητας του δικτατορικού κόμματος επρόκειτο ν' άνυψωθεί στην περιωπή ενός υπέρτατου αγαθοῦ, ενός αποκλειστικού μέτρου των αξιών. ενός αποφασιστικού κριτηρίου της «σοσιαλιστικότητας» της οργάνωσης της βιομηχανίας; Και ποιός θα πίστευε ότι ή πρώτη πρακτική εφαρμογή αυτής της νέας άντλήσης για τὸ «σοσιαλιστικό χαρακτήρα της κρατικής βιομηχανίας, των μεταφορών, κτλ.» επρόκειτο νά είναι ή έξωση από τὸ κόμμα και ή αστυνομική καταδίωξη όλων των οπαδών της «προλεταριακής δημοκρατίας»;

Οί νοσταλγοί αὐτοί τοῦ προλεταριακοῦ σοσιαλισμοῦ ὑποτιμοῦσαν τὸν «ήγетικό και παιδαγωγικό» ρόλο τοῦ κόμματος. Γιατί; Γιατί ήθελαν νά εφαρμοστεί τὸ πρόγραμμα τοῦ 1919 τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος ποῦ ζητοῦσε κι' αὐτὸ νά «*συγκεντρωθεῖ στὰ χέρια τῶν συνδικάτων ἢ διεύθυνση τοῦ συνόλου τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας*» (1). Δυὸ χρόνια ἀργότερα, δταν ἀκούγονταν οἱ κανονιές της Κροιστάνδης, ὁ Λένιν θεωροῦσε τὸ ἴδιο του τὸ πρόγραμμα σάν μιὰ «ἀναρχοσυνδικαλιστική παρέκκλιση» και ζητοῦσε ἀπὸ τὸ 10^ο Συνέδριο τοῦ κόμματος νά ἀποκηρύξει τὶς ἰδέες της Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης και νά τὶς θεωρήσει σάν «*ἀσυμβίβαστες μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ μέλους τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος*» (2).

Μὲ τὴν ἀποκήρυξη τῶν ἰδεῶν της Ἐργατικῆς Ἀντιπολίτευσης μπορούμε νά ποῦμε ὅτι τελειώνει ή προλεταριακή φάση της διαρκoῦς ἐπανάστασης στὴ Ρωσία: ή *ἐργατικὴ τάξη* παύει πιά νά είναι μιὰ τάξη ποῦ *κάνει* τὴν ἱστορία κι' ἀρχίζει ν' ἀποτελεῖ μιὰ μάζα τοῦ *ὑφίσταται* τὴν ἱστορία. Και παράλληλα, τὸ μπολσεβικικό *κόμμα* παύει νά στηρίζεται κι' ἐπομένως νά *ἐξαριθάνεται* ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη και μετατρέπεται σὲ μιὰ «ἀνεξάρτητη» ἱστορική δύναμη, ἀνυψωμένη πάνω ἀπὸ τὸ προλεταριάτο ὅπως και πάνω ἀπ' ὀλάκερη τὴν κοινωνία. Ὁ προορισμός του ήταν πιά νά γίνει τὸ φυτῶριο μιᾶς νέας ἄρχουσας τάξης ποῦ ή ὀλοκληρωτική της ἐξουσία επρόκειτο νά σημάνει τὸν ὀλοκληρωτικό ἐξανδραποδισμό ὀλάκερης της κοινωνίας.

Πραγματικά, ή ἀποτυχία τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου και της ἐργατικῆς διαχείρισης σήμαινε ὅτι ή ἐργατικὴ τάξη δὲν εἶχε τὴ δύναμη νά ὀργανώσει τὶς παραγωγικὲς σχέσεις για δικὸ της λογαριασμό, νά κατακτήσει τὴν ὀικονομική ἐξουσία και νά δώσει ἔτσι μιὰ ἀύθεντική ὀικονομική «βάση» στὸ «ἐποικοδόμημα» της «σοβιετικῆς αὐτοδιοίκησης». Πῶς εἶναι δυνατὸ μιὰ *οἰκονομικὰ* μὴ—αὐτεξούσια τάξη νά εἶναι μιὰ *πολιτικὰ* ἄρχουσα τάξη;

Τὸ πρόβλημα ποῦ ἐτίθετο ἀνάμεσα στὸ 1921 και τὸ 1928, ὀπότε ἀποκρυσταλλώνεται και ἀποσαφηνίζεται ή ταξική φυσιογνωμία τοῦ νέου

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Λένιν: ἔνθ. ἀν. II, 830-1.

2) Lénine: ἔνθ. ἀν. II, 832.

καθεστώτος, δὲν ἦταν πιά τὸ ἂν ἡ ἐργατικὴ διαχείριση εἶναι δυνατὴ ἢ ὄχι, ἀλλὰ τὸ πῶς θὰ διασωθεῖ ἡ αὐτονομία τῶν συνδικάτων ἀπέναντι στοῦ κράτος ποῦ εἶχε μεταμορφωθεῖ σὲ κύριο ἂν ὄχι ἀποκλειστικὸ ἐργοδότη καὶ ποῦ ἀποδεικνυόταν ὅτι ἦταν ἕνας ἐργοδότης πολὺ πιὸ αὐταρχικὸς ἀπὸ τοὺς *cí—devant* «μεγιστάνες τοῦ κεφαλαίου».

Οἱ τελευταῖες θέσεις ποῦ ὑποστήριζε ὁ Λένιν σχετικὰ μὲ τὸ «*ρόλο καὶ τὰ καθήκοντα τῶν συνδικάτων*» (Ἰανουάριος 1922), μᾶς δείχνουν τὸ λυκόφως τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου».

1) Τὰ συνδικάτα ἔπρεπε νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ κάθε πρόθεση ν' ἀναλάβουν τὴ διεύθυνση τῆς οἰκονομίας: «*κάθε ἄμεση ἐπέμβαση τῶν συνδικάτων στὴ διαχείριση τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀπόλυτα βλαβερὴ καὶ ἀπαράδεκτη*»⁽¹⁾.

2) Τὰ συνδικάτα ἔπρεπε, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, νὰ διατηρήσουν τὴ (φαινομενικὴ τους) αὐτονομία ἀπέναντι στοῦ «ἐργατικὸ κράτος»:

«Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς δράσης τῆς ἐργατικῆς τάξης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἡ ἐνίσχυση τοῦ ἐργατικοῦ κράτους καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας· ἀλλὰ ἡ ἐνίσχυση αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ παρὰ μόνον μὲ τὴν πάλη κατὰ τῶν γραφειοκρατικῶν παραμορφώσεων αὐτοῦ τοῦ κράτους, κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τῶν ἀδυναμιῶν του»⁽²⁾.

3) Ἐπιπλέον ἡ αὐτονομία τῶν συνδικάτων χρειαζόταν καὶ γιὰ τὴν προάσπιση (μὲ τὴν καθιερωμένη ἔννοια τῆς λέξης) αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ἐργατῶν ἀπέναντι στοὺς διαδόχους τῶν παλαιῶν καπιταλιστῶν. Ἴδου ποῖα εἶναι ἡ τελευταία ἀντίληψη τοῦ Λένιν γιὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας:

«Τὸ Κόμμα, τὸ Κράτος καὶ τὰ συνδικάτα δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶνε καὶ δὲν πρέπει νὰ κρῶβουν ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους ὅτι αὐτὸ ποῦ ἐξηγεῖ καὶ ποῦ δικαιώνει τὴν ἀπεργία μέσα σ' ἕνα κράτος ὅπου ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἀνήκει στοὺς ἐργαζομένους, εἶναι ἀπὸ τὴ μιά μεριά οἱ γραφειοκρατικὲς παραμορφώσεις τοῦ ἐργατικοῦ κράτους καὶ τὰ κάθε λογῆς ὑπολείμματα τοῦ καπιταλιστικοῦ παρελθόντος μέσα στοὺς θεσμούς του, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ καθυστέρηση τῶν ἐργαζομένων μαζῶν»⁽³⁾.

Αὐτὲς οἱ ὀπωσδήποτε ἡρεμότερες ἀντιλήψεις δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ νὰ εἶναι εὐσεβεῖς πόθοι: τί αὐτονομία μποροῦσαν νὰ ἔχουν τὰ συνδικάτα μέσα σ' ἕνα καθεστῶς ποῦ ἐξαφάνιζε τὶς πιὸ στοιχειώδεις ἐλευθερίες καὶ ποῦ μεταμόρφωνε τὶς ἐκλογές (τόσο στὰ σοβιέτ, ὅσο καὶ στὰ συνδικάτα) σὲ μιά κενὴ ἐθιμοτυπία; Αὐτὸ τῷ ξαιρε πολὺ καλὰ ὁ ἴδιος ὁ Λένιν ὅταν καυτηρίαζε τὴ «*γραφειοκρατικὴ παραμόρφωση τῶν συνδικάτων*»⁽⁴⁾ καὶ τὴν «*ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὶς μάζες*». Ἀλλὰ πῶς ἦταν δυνατό νὰ μὴν εἶναι ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὶς μάζες τὴ στιγμὴ ποῦ τὰ στελέχη τους ἦταν ὅλα διορισμένα ἀπὸ ἕνα κόμμα ποῦ δὲν ἐκπροσωποῦσε πιά παρὰ μιά μικρὴ μειοψηφία τοῦ προλεταριάτου;

1) Λένιν: *Ὁ ρόλος καὶ τὰ καθήκοντα τῶν συνδικάτων*. Ἐνθ. ἀν. II, 931.

2) Λένιν: Ἐνθ. ἀν. II, 929.

3) Λένιν: Ἐνθ. ἀν. II, 929.

4) Λένιν: Ἐνθ. ἀν. II, 930.

Τὸ πὼς ἔβλεπε τὸ προλεταριάτο τὸ «σοσιαλιστικὸ» χαρακτῆρα τῆς βιομηχανίας, τῶν μεταφορῶν, κτλ., φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀπεργιακὸ κύμα ποὺ ξέσπασε στὰ δύο τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Λένιν: σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Maurice Dobb, «κατὰ τὶς ἐπίσημες ὁμολογίες, ἀνάμεσα στὸ 1922 καὶ τὸ 1923 ἔγιναν περίπου 500 ἀπεργίες μὲ τὴ συμμετοχὴ 154.000 ἐργατῶν καὶ μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλεια 322.000 ἐργασίμων ἡμερῶν» (1). Μήπως χρειάζεται νὰ προσθέσουμε μαζὶ μὲ τὸν Dobb ὅτι οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἀπεργίες αὐτὲς ἔγιναν παρὰ τὴ θέληση τοῦ ἐπίσημου συνδικαλιστικοῦ μηχανισμοῦ; Τὸ ὅτι «τὰ ἐπίσημα συνδικάτα δὲν πῆραν μέρος παρὰ μόνο σὲ 11 ἀπὸ τὶς 500 ἀπεργίες ποὺ ἔγιναν τὸ 1922—23» (2), δείχνει ἤδη τὸ πόσο εἶχε προχωρήσει ἡ «γραφειοκρατικοποίηση» τῶν συνδικάτων καὶ ἡ «ἀπομάκρυνσή» τους ἀπὸ τὶς μάζες.

Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε τὸ ἐκπληκτικὸ: ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τὰ συνδικάτα εἶχαν πάψει νὰ ἐκπροσωποῦν τοὺς ἐργαζόμενους. Κι' ὅταν ὁ Λένιν καλοῦσε τὸ κόμμα του νὰ μὴν κρύβει ἀπὸ τοὺς ἐργαζόμενους τοὺς λόγους ποὺ ἔκαναν θεμιτὴ τὴν προσφυγὴ στὸ ὄπλο τῆς ἀπεργίας, ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἐρωτήματα ἔρχονται ἀμέσως στὸ νοῦ:

Γι' αὐτὸ εἶχαν κάνει οἱ ἐργάτες τὴν ἐπανάσταση; Γιὰ νὰ τοὺς ἀναγνωριστῆι πέντε χρόνια ἀργότερα τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας (ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸ χάσουν λίγα χρόνια ἀργότερα); Καὶ ποιὲς ἦταν αὐτὲς οἱ «*γραφειοκρατικὲς παραμορφώσεις*» γιὰ τὶς ὁποῖες διαρκῶς γίνεται λόγος στὰ τελευταῖα γραφτὰ τοῦ Λένιν;

Ὁ Λένιν φαίνεται ν' ἀνησυχεῖ γιὰ τὴ ρουτινιέρικη καὶ ἀνεδοφικὴ νοοτροπία τοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ πρώτη ἐπανάσταση στὴν ἱστορία ποὺ εἶχε βάλει ὡς σκοπὸ τὴν πλήρη κατάργηση τῆς γραφειοκρατίας. Στὸ νοῦ του, ἡ σοβιετικὴ γραφειοκρατία δὲν ἦταν μιὰ νέα *ταξικὴ* πραγματικότητα, ἀλλὰ μιὰ νέα μορφή τῆς παραδεδομένης γραφειοκρατίας. Αἰτία τῆς γραφειοκρατικοποίησης τοῦ καθεστώτος ἦταν ὄχι ἡ κρατικοποίηση (*χωρὶς δημοκρατικὸ ἔλεγχο*) τῶν διευθυντικῶν μοχλῶν τῆς *οικονομίας* ἀλλὰ ἡ *ἀμάθεια τῶν μαζῶν* ποὺ περιόριζε μοιραία τὸν ἔλεγχο ἀπὸ τὰ κάτω κι' ἔδινε ἀναγκαστικὰ μιὰ ἀποφασιστικὴ σημασία στὴν κρατικὴ πρωτοβουλία. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν ἔκανε ν' ἀποσιωπᾷ τὰ δύο καίρια φαινόμενα αὐτῆς τῆς μεταβατικῆς περιόδου: α) τὴ γραφειοκρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ποὺ ὑπῆρξε τὸ φυσικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποτυχίας τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἀνασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας καὶ β) τὴ γραφειοκρατικοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος, ποὺ εἶχε πάψει νὰ εἶναι τὸ κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ γινόταν τὸ φυτῶριο μιᾶς νέας ἀρχουσας τάξης.

Αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος θὰ μελετήσουμε στὶς ἐπόμενες παραγράφους αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου.

1) Maurice Dobb : Soviet Economic Development since 1917, σελ. 416.

2) M. Dobb : αὐτ.